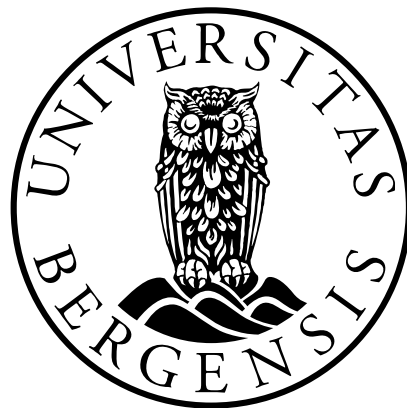

Oppreisningserstatning til voldtektsofre

- *en analyse av oppreisningsnivået ved utvalgte typetilfeller av voldtekt*

Kandidatnummer: 83

Antall ord: 14 855

JUS399 Masteroppgave

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

01.06.2018

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	i
1. Innledning.....	1
1.1 Tema for oppgaven.....	1
1.2 Problemstilling og perspektiv.....	1
1.3 Avgrensninger og presiseringer.....	2
1.4 Rettskilder	2
1.5 Begrepsavklaring.....	4
1.6 Den videre disposisjon.....	5
2. Generelt om oppreisningsbestemmelsen.....	7
2.1 Grunnleggende argumentasjonslinjer	7
2.2 Vilkår for oppreisning.....	9
2.2.1 Oversikt	9
2.2.2 Kvalifisert skyld.....	9
2.2.3 Voldt skade eller krenkelse	10
2.2.4 Adekvat årsakssammenheng	11
2.2.5 Relevant personkrets	12
2.3 «Kan»-vurderingen.....	12
2.4 Utmålingen.....	13
2.4.1 Skjønnsmessig utmåling.....	13
2.4.2 Normerte oppreisningssatser	15
2.5 Forholdet til de andre erstatningspostene	15
3. Analyse av utvalgte typetilfeller.....	17
3.1 Bakgrunnen for utvalget	17
3.2 Typetilfelle I: Voldtekt til seksuell omgang.....	17
3.2.1 Oversikt	17
3.2.2 Overgrep uten inntrenging av fingre i vagina eller endetarmsåpning.....	18
3.2.3 Overgrep med inntrenging av fingre i vagina eller endetarmsåpning.....	19
3.2.4 Analyse av argumentasjonsmønsteret ved typetilfelle I.....	20
3.3 Typetilfelle II: Forsettlig voldtekt til samleie	21
3.3.1 Historiske linjer ved normering av forsettlig voldtekt.....	21
3.3.2 Skadelidtes unge alder.....	23

3.3.3 Tiltalte har utnyttet skadelidtes sårbarhet.....	25
3.3.4 Skadens omfang – særlige smertefulle overgrep.....	26
3.3.5 Normert oppreisning – ingen «særlige grunner».....	27
3.3.6 Analyse av argumentasjonsmønsteret ved typetilfelle II.....	28
3.4 Typetilfelle III: Grovt uaktsom voldtekt til samleie.....	29
3.4.1 Oversikt.....	29
3.4.2 Historiske linjer ved normering av grovt uaktsom voldtekt.....	30
3.4.3 Senere rettsavgjørelser.....	31
3.4.2 Analyse av argumentasjonsmønsteret ved typetilfelle III.....	31
3.5 Typetilfelle IV: Gruppevoldtekt.....	32
3.5.1 Oversikt.....	32
3.5.2 Én stor skade eller krenkelse.....	32
3.5.3 Flere skader eller krenkelser.....	34
3.5.4 Analyse av argumentasjonsmønsteret ved typetilfelle IV.....	35
3.5.5 Kort om lovendringen av skl. § 3-5 annet ledd.....	37
4. Komparativt perspektiv.....	38
4.1 Oversikt.....	38
4.2 Oppreisningserstatning i Sverige.....	38
4.2.1 «Kränkningsersättning».....	38
4.2.2 Svensk praksis.....	40
4.3 Oppreisningserstatning i Danmark.....	42
4.3.1 «Godtgørelse for tort».....	42
4.3.2 Dansk praksis.....	43
4.4 Komparativ analyse.....	44
5. Samlede betraktninger.....	46
5.1 Oppsummering.....	46
5.2 Refleksjoner.....	47
6. Kilderegister.....	50
Liste over figurer.....	61

1. Innledning

1.1 Tema for oppgaven

Oppgavens tema er oppreisningserstatning til voldtektsofre. Oppreisningserstatning er en erstatningspost som er ment å gi kompensasjon til offeret for tort og svie av ikke-økonomisk art. Dette kan blant annet være erstatning for den psykiske påkjenning, fysiske smerte eller ydmykelse som offeret har vært utsatt for.¹

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at det forelå 2235 anmeldelser på voldtekt i 2016, hvorav 68 av disse ble ansett som grove voldtekter.² Dette viser en økning på 605 anmeldte voldtektssaker fra 2014.³ Politiets tertialrapport fra 2017 viser en liten nedgang i anmeldte voldtekter på 0,9 prosent sammenliknet med året før.⁴ Det fremgår videre av en nasjonal forekomststudie fra 2014 at 9,4 prosent av alle kvinner og 1,1 prosent av alle menn blir utsatt for voldtekt i løpet av livet.⁵ Til tross for en mindre nedgang i anmeldelser vil det alltid foreligge mørketall, og vi ser på bakgrunn av det øvrige tallmaterialet at voldtekt er et stort samfunnsproblem i Norge.

1.2 Problemstilling og perspektiv

Oppgavens hovedproblemstilling er å kartlegge oppreisningsnivået for voldtekt i Norge. I lys av dette har jeg valgt å ta for meg utvalgte typetilfeller av voldtekt. For typetilfeller med normerte oppreisningsbeløp vil jeg belyse hvorvidt de normerte satsene fravikes, hvilke momenter retten begrunner avvikene med, og hvor store beløpsmessige avvik som tilkjennes.

Jeg vil avklare gjeldende rett og hovedsakelig benytte en rettsdogmatisk metode. I oppgavens del 4 vil jeg supplere med et komparativt perspektiv hvor jeg analyserer oppreisningsnivået for voldtekt i Norge, sammenliknet med Sverige og Danmark.

1 Ot.prp. nr. 20 (1991–92) s. 41.

2 Statistisk sentralbyrå (a).

3 Statistisk sentralbyrå (a).

4 Politiet, Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling, 2017.

5 Thoresen og Hjemdal 2014 s. 85.

1.3 Avgrensninger og presiseringer

Jeg vil se på tilfellene som kvalifiserer som *seksuell omgang*, slik som samleie, samleieliknende forhold og masturbering av skadelidte. Jeg vil ikke behandle de mildere formene for overgrep, slik som seksuell handling. Jeg vil særlig rette oppmerksomheten mot avvik fra normering i skjerpene grad, og avgrenser mot voldtektsforsøk.

Jeg avgrenser videre mot seksuelle overgrep mot barn, da temaet for oppgaven er overgrep mot voksne. Når jeg omtaler *skadelidtes unge alder*, gjelder dette fornærmede som er 16–18 år på gjerningstidspunktet.

Jeg forutsetter at det foreligger ansvarsgrunnlag og årsakssammenheng, og vil derfor ikke behandle skyldkriteriet og årsakskriteriet utover det som kreves for forståelsen av skadeerstatningsloven (heretter skl.) § 3-5. Oppreisningserstatning har en nær tilknytning til strafferetten, her strl. §§ 291–294. Jeg vil ikke behandle det strafferettslige aspektet, utover det som kreves for å besvare problemstillingen. Jeg vil heller ikke gå nærmere inn på læren om solidaransvar, utover det som kreves for å forklare punkt 3.5 om gruppevoldtekt.

Jeg avgrenser mot skl. § 3-5 tredje ledd som tilkjenner oppreisningserstatning til etterlatte dersom skadelidte dør. Erstatningsutmålingen etter voldsoffererstatningsloven vil heller ikke bli nærmere behandlet. Bakgrunnen for de øvrige avgrensningene er at det vil være for tidkrevende, og ville tatt oppmerksomheten bort fra oppgavens tema - oppreisningsutmålingen til voldtekts ofre over 16 år.

1.4 Rettskilder

Høyesterett har lagt til grunn at det må foreligge lovhjemmel for å bli tilkjent oppreisningserstatning, se *Reitgjerdet I* (Rt. 1986 s. 1326). Reglene om oppreisningserstatning til voldtekts ofre er hjemlet i skl. § 3-5 første ledd, bokstav a og b, jf. skl. § 3-3. Disse bestemmelsene fremgikk tidligere av straffelovens ikrafttredelseslov,⁶ men ble inntatt i skadeerstatningsloven i 1973, uten at det var tiltenkt noen realitetsendring.⁷

⁶ Lov 22. mai 1902 nr. 11.

⁷ Ot.prp.nr.4 (1972–1973) s. 32 og s. 40.

Skl. § 3-5 reiser en rekke vilkår for å kunne tilkjenne oppreisningserstatning, men gir ikke konkrete retningslinjer når det gjelder oppreisningsnivået til voksne voldtekts ofre. Det fremgår av bestemmelsen at oppreisningen skal settes til det beløpet «retten finner rimelig». Jeg vil her måtte utlede informasjon fra rettspraksis for å finne ut av hva som ligger i dette begrepet. Rettspraksis vil dermed utgjøre en *svært viktig* del av oppgaven, og vil være den *mest relevante kilden* for å belyse problemstillingen.

Jeg tar utgangspunkt i Høyesterettsavgjørelser, men ettersom praksis fra Høyesterett kun dekker en begrenset del av typetilfellene, vil jeg supplere med lagmannsrettspraksis på de områdene hvor det behøves. Dette er for å gi en mest mulig fullstendig analyse. Det er imidlertid ikke uvanlig at voldtektsaker avgjøres på lagmannsrettsnivå, og underrettsavgjørelsene vil derfor særlig være av betydning for fremstillingen.⁸

Straffelovens forarbeider vil være sentrale, da disse har spilt en viktig rolle ved utviklingen av oppreisningsnivået for voldtekt.⁹ Den nye straffeloven trådte i kraft 1.oktober 2015, slik at en rekke av avgjørelsene som blir presentert vil basere seg på straffeloven fra 1902.¹⁰ Siden det ikke var tiltenkt noen materiell realitetsforskjell, vil avgjørelsene etter den gamle loven fremdeles være av interesse.

Det finnes lite utdypende juridisk teori på området, men Kjelland har i sitt bidrag til festskriftet av Tore Schei, gitt en oversiktlig gjennomgang av oppreisningsbestemmelsen, samt en analyse av voldtektstilfeller.¹¹ Videre er Nygaard så vidt inne på oppreisningserstatning ved voldtekt i læreboken «Skade og ansvar», men temaet har ikke en egen helhetlig fremstilling.¹² Det finnes videre noen artikler på feltet, som vil bli trukket inn i den grad det er relevant for å belyse problematikken i oppgaven.

⁸ Se blant annet Eckhoff 2001 s. 162 og Nygaard 2004 s. 210–211.

⁹ Se blant annet Ot.prp. nr. 28 (1999–2000).

¹⁰ Lov 22. mai 1902 nr. 10 (opphevet).

¹¹ Kjelland 2016b s. 730–734.

¹² Nygaard 2007 s. 169.

1.5 Begrepsavklaring

Begrepene «oppreisningserstatning», «oppreisning» og «erstatning» vil benyttes synonymt for å gi variasjon i språket. Med oppreisning menes kompensasjon for *tort og smerte*¹³ av ikke-økonomisk karakter. «Tort og smerte» presenteres i forarbeidene som «fysiske smerter, angst og psykisk lidelse, plager og ulemper ellers, lengre sykehusopphold, hindring i normal livsførsel mm.».¹⁴

Jeg vil videre benytte begrepene «skadelidte» og «skadevolder». Med «skadelidte» siktes det til den som blir utsatt for det seksuelle overgrepet og dermed har krav på oppreisning. Begrepene «skadevolder», «gjerningsmann», «tiltalte» og «gjerningsperson» brukes synonymt for å beskrive den som er ansvarlig for krenkelsen og er forpliktet til å betale oppreisningserstatning.

Med «voldtekt» siktes det til tilfeller dekket av gjerningsbeskrivelsen i strl. § 291, og omfatter tilfeller hvor gjerningspersonen skaffer seg seksuell omgang «ved vold eller truende atferd, ... med noen som er bevisstløs eller ... ute av stand til å motsette seg handlingen» eller «ved vold eller truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre ...seksuell omgang med seg selv». «Seksuelle overgrep» vil brukes som et samlebegrep for alle former for ufrivillig seksuell omgang.

Straffeloven benytter ulik terminologi etter hvor alvorlig overgrepet anses.¹⁵ Det skilles mellom «seksuell omgang», «seksuell handling» og «seksuelt krenkende atferd». «Seksuell omgang» omfatter blant annet voldtekt til samleie, og defineres i strl. § 292 som «innføring av penis i skjede- eller endetarmsåpning», «innføring av penis i fornærmedes munn», «innføring av gjenstand i skjede- eller endetarmsåpning», eller «dersom lovbrøyteren har fremkalt en tilstand som nevnt i strl. § 291 bokstav b for å oppnå seksuell omgang».

Etter *Utuktig omgang* (Rt. 1970 s. 1110) omfatter begrepet også *samleielignende forhold*,¹⁶ slik som for eksempel masturbasjon, se *Onani* (Rt. 1987 s. 981), innføring av fingre i vagina eller

¹³ Synonymt med «tort og svie», se Kjelland 2016a s. 367–368.

¹⁴ Ot.prp. nr. 20 1991–92 s. 41.

¹⁵ Ot.prp. nr. 22 2008–2009 s. 211.

¹⁶ Se også Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 211.

endetarmsåpning, se *Slektskap* (Rt. 1989 s. 517) og slikking av skadelidtes kjønnsorgan, se *Munnsex* (Rt. 2013 s. 287).

De øvrige begrepene vil jeg ikke gå nærmere inn på, da de faller utenfor oppgavens kjerneområde. Begrep som kun benyttes sporadisk og ikke gjennomgående vil forklares første gang de opptrer.

1.6 Den videre disposisjon

For å kartlegge oppreisningsnivået i Norge, er det nødvendig med en presentasjon av oppreisningsinstituttet, vilkårene for å oppnå oppreisning på bakgrunn av seksuelle overgrep, «kan»-vurderingen og oppreisningsutmålingen. Dette er temaet i kapittel 2.

I kapittel 3 vil jeg gi en analytisk fremstilling av oppreisningsnivået ved utvalgte typetilfeller av voldtekt. Jeg vil blant annet trekke frem hvilke momenter retten vektlegger ved oppreisningsutmålingen og hvor terskelen for å fravike det normerte ligger.

I kapittel 4 vil jeg supplere med et komparativt perspektiv, hvor jeg sammenlikner oppreisningsnivået for forsettlig voldtekt i Norge, med Sverige og Danmark. Dette gjøres for å plassere det norske oppreisningsnivået i et større perspektiv. I kapittel 5 vil jeg oppsummere og reflektere over de funnene som er gjort.

Alle kursiveringer er gjort av meg, med mindre annet er presisert. Jeg har for enkelthetens skyld gitt dommene jeg benytter kallenavn, dersom de ikke allerede har kjente navn. Dersom et av de kjente navnene kolliderer med Bårdens uttalelse i *Navneforbud* (HR-2018-557-A, avsnitt 20–21), om at skadelidtes navn ikke bør benyttes som domskallenavn, har jeg gitt dommen et nytt navn.

De norske oppreisningsbeløpene er omregnet til dagens nivå ved justering i tråd med konsumprisindeksen, og er for enkelthetens skyld avrundet til nærmeste hele tusen.¹⁷ Disse beløpene vil stå i parentes, med mindre avgjørelsen er fra 2017 eller hvor skadelidte er tildelt gjeldende normert beløp. Figurene i fremstillingen er laget med faktiske tilkjente beløp, ikke

¹⁷ Statistisk sentralbyrå (b) - Beløpene er hentet fra 2017, ettersom dette er siste avsluttede år og gir grunnlag for gjennomsnittstall.

2017-kroner. Der beløpene oppgis i svenske eller danske kroner, vil dette presiseres. De utenlandske oppreisningsbeløpene er omregnet til norske nominelle beløp etter datidens valutakurs, og oppgis i parentes.¹⁸ Dette gjøres for å forenkle presentasjonen og for å få mest mulig sammenliknbare tall.

¹⁸ Beløpene er omregnet etter historiske valutakurser fra Den norske bank (DNB).

2. Generelt om oppreisningsbestemmelsen

2.1 Grunnleggende argumentasjonslinjer

Hensynene bak oppreisningsinstituttet kan deles inn i fire kategorier.¹⁹

For det første er oppreisningserstatningen ment å ha en *pønal funksjon*.²⁰ I dette hensynet ligger et ønske om at skadevolder skal oppleve oppreisningserstatningen som en straff, se *Psykotisk person II* (Rt. 2010 s. 1203). I *Normeringsdom II* (Rt. 2003 s. 1580) ble det uttalt at «den vesentlige reaksjonen mot overgriperen skal være en streng fengselsstraff» (avsnitt 30). Denne uttalelsen viser at oppreisning ikke er ment å være den primære straffen til en seksualforbryter. Gjerningspersonen kan riktignok oppleve oppreisningsbeløpet som en straff, utover det å sitte i fengsel.

Det neste hovedhensynet er *prevensjonshensynet*.²¹ Dette hensynet ble særlig aktuelt i 1912, da det ikke lenger måtte foreligge en straffbar handling for å kunne tilkjennes oppreisning.²² I dette hensynet ligger et ønske om at oppreisning skal virke avskrekkende, slik at gjerningsmannen unngår å begå voldtekter i frykt for erstatningsansvar. Det er uvisst hvorvidt oppreisningserstatning oppnår ønsket prevensjonseffekt, da det er naturlig for de fleste å frykte en fengselsstraff i større grad enn erstatningsansvar.²³ I teorien er det likevel antatt å ha en viss preventiv effekt.²⁴ Prevensjonshensynet fremgår av en rekke dommer, blant annet av *Lekeapparat* (Rt. 2006 s. 61, avsnitt 17), hvor en 12 år gammel jente omkom som følge av at et lekeapparat knakk sammen. Da foreldrene krevde oppreisning, ble det uttalt at oppreisningserstatning er ment å ha en *preventiv effekt*.

Det tredje hovedhensynet er *kompensasjonshensynet*. I dette hensynet ligger et ønske om å gi skadelidte en økonomisk kompensasjon for den skade eller krenkelse han/hun er blitt påført ved

¹⁹ Kjelland 2016a s. 369.

²⁰ Kjelland 2016a s. 369.

²¹ Kjelland 2016a s. 369.

²² Lødrup 2006 s. 217.

²³ Kjelland 2016b s. 703–758.

²⁴ Nygaard 2007 s. 20.

voldtekten. Dette vil si at skadelidtes ikke-økonomiske tap likevel kan kompenseres med oppreisningserstatning som en økonomisk kompensasjon.

Kompensasjonshensynet trekkes frem i en rekke dommer, blant annet i *Karmøy* (Rt. 1999 s. 1363), hvor det ble uttalt at oppreisning i første omgang er ment å «kompensere for den krenkelse som er blitt påført» (s. 1379). I *Karmøy* dreide det seg om oppreisningserstatning etter en drapssak, men uttalelsen har overføringsverdi slik at den også er relevant ut i fra et voldtektsperspektiv. Uttalelsene i *Karmøy* støttes opp i en rekke dommer, blant annet *Giftdrap* (Rt. 2002 s. 481), *Sprengladning mot ekskone* (Rt. 2005 s. 289) og *Lekeapparat* (Rt. 2006 s. 61).

Den fjerde hensynet er *uttrykk for samfunnets misnøye* med skadevolders handling.²⁵ Dette hensynet ble særlig trukket frem i *Dretelj-leiren* (Rt. 2011 s. 531) hvor det ble uttalt at oppreisningsinstituttet baserer seg på «behovet for reaksjon og en sterk markering av det samfunnsmessige totalt uakseptable i handlingene» (avsnitt 36).

Når man ser på hensynene bak oppreisningsinstituttet over tid ser man at det har variert hvilket hensyn som har vært tillagt mest vekt.²⁶ Tidligere, etter straffelovens ikrafttredelseslov av 1902 §§ 19 andre ledd og § 21 andre ledd, forelå det en klar trend hvor det pønale hensynet ble tillagt størst vekt.²⁷ På dette tidspunktet var det en nær sammenheng mellom straffen og oppreisningen.²⁸ I den senere tid har dette hensynet kommet mer i bakgrunnen, mens kompensasjonshensynet har banet vei.²⁹

²⁵ Kjelland 2016a s. 369.

²⁶ Kjelland 2016a s. 370.

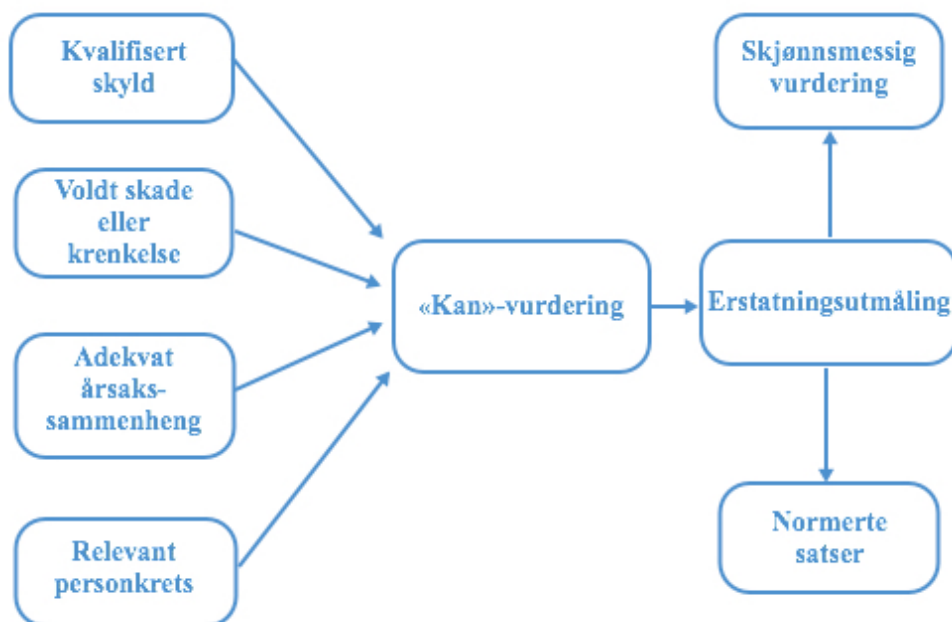
²⁷ Kjelland 2016a s. 370.

²⁸ Kjelland 2016a s. 370.

²⁹ Se blant annet Kjelland 2016b s. 703–758, Kjelland 2016a s. 370, Nygaard 2007 s. 165, Lødrup 2006 s. 217–218 og Lødrup 2009 s. 523.

2.2 Vilkår for oppreisning

2.2.1 Oversikt

Figur. 1 Elementene i skl. § 3-5.³⁰

Figuren illustrerer de ulike elementene i skl. § 3-5 første ledd. For at skadelidte skal ha rett til oppreisning, må det foreligge kvalifisert skyld, en seksuell krenkelse eller skade og adekvat årsakssammenheng mellom krenkelsen og skadevolders skyld. Videre må kravet rettes mot rett personkrets og av skadelidte selv. Dersom vilkårene er oppfylt, foretar retten en «kan»-vurdering.³¹ Om resultatet blir at det skal tilkjennes oppreisning, må det enten foretas en skjønnsmessig vurdering av oppreisningskravet eller tilkjennes en normert oppreisning for voldtekten.

2.2.2 Kvalifisert skyld

For det første stilles det krav om *kvalifisert skyld*. Det må foreligge *grov uaktsomhet* eller *forsett* ved skadevolders handling for at gjerningspersonen skal bli oppreisningsansvarlig, se *Stebarn*

³⁰ Figuren er inspirert av Kjellands forelesning i Sandefjord 25.05.2018, i regi av Juristenes Utdanningscenter.

³¹ Se punkt 2.3.

(Rt. 2013 s. 805, avsnitt 24 og 31). Den kvalifiserte skylden trenger *ikke* å omfatte eventuelle skadefølger for at skadevolder skal bli oppreisningsansvarlig. Dette kom tydelig frem i *Påregnelig skade* (Rt. 1999 s. 887) hvor gjerningsmannen hadde skapt en situasjon som fikk skadelidte til å rømme ut fra et vindu i 3. etasje. Gjerningsmannens forsett dekket ikke skadefølgen, som her var kraftig nedsatt bevegelighet. Forsettet hans dekket derimot handlingen hans i forkant av dette, slik at han ble oppreisningsansvarlig for den skaden skadelidte ble påført.

2.2.3 Voldt skade eller krenkelse

SkI. § 3-5 reiser så to *alternative* vilkår. Det må enten foreligge «skade på person», jf. bokstav a, eller en «krenkelse» etter bokstav b, jf. skl. § 3-3.

Alternativet i bokstav a omfatter både fysisk og psykisk skade, så lenge det foreligger en *faktisk påviselig skade*.³² Dette er for eksempel aktuelt i de tilfellene hvor gjerningsmannen bruker en gjenstand til å forgripe seg på offeret, eller det foreligger grov vold. Det stilles ikke krav til varig skade.³³

For at det skal tilkjennes oppreisning i tråd med bokstav b, må en av straffebudene i skl. § 3-3 være oppfylt. Etter skl. § 3-3 kan man kreve oppreisningserstatning for voldtekt, jf. strl. § 291 og strl. § 294.

For at gjerningsbeskrivelsen i strl. § 291 skal være oppfylt, må et av de alternative vilkårene i bokstav a–c være til stede. Det første vilkåret er oppfylt dersom gjerningsmannen skaffer seg «seksuell omgang ved vold eller truende atferd». Dette vilkåret sikter hovedsakelig til samleie, men tar også for seg *samleieliknende forhold*, se blant annet *Blottede kjønnslem* (Rt. 1912 s. 624) og *Blottlagt mage* (Rt. 1970 s. 1110). I sakene forelå det seksuell omgang da gjerningspersonen beveget sitt blottede kjønnsorgan mot fornærmedes blottlagte mage eller seteparti. Suging og slikking av kjønnsorgan regnes også som seksuell omgang.³⁴

Det neste vilkåret etter strl. § 291 første ledd, bokstav b er om skadevolder skaffer seg «seksuell omgang med noen som er bevisstløs...eller ute av stand til å motsette seg handlingen». Det

³² Ot.prp. nr. 20 (1991–92) s. 40.

³³ Nygaard 2007 s. 168.

³⁴ Se bl.a NOU 1991: 13 kap. 3.1 s. 16, Ot.prp. nr.20 (1991–92) s. 14 og Ot.prp. nr.28 (1999–2000) s. 25.

avgjørende her er at gjerningspersonen *utnytter* skadelidtes hjelpeløshet. Dette vilkåret tar typisk for seg de såkalte «sovevoldtektene». Personer som er hjelpeløse på bakgrunn av selvforskyldt rus har også rett til vern, se *Ungdom* (Rt. 2009 s. 321).

Det siste alternativet etter strl. § 291 første ledd, bokstav c er dersom man ved «vold eller truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller... seksuell omgang med seg selv». ³⁵ Gjerningsbeskrivelsen i strl. § 291 gjelder også for grovt uaktsom voldtekt etter strl. § 294. Forskjellen ligger i skyldkravet. For at det skal foreligge oppreisningsansvar må det også her finnes *kvalifisert skyld* hos skadevolder. Dette innebærer at *voldtekten* må være begått forsettlig eller grovt uaktsomt.

Etter skl. § 3-5 første ledd, bokstav b, jf. skl. § 3-3 er det avgjørende at krenkelsen *potensielt* kan medføre skade, og at den kan likestilles med en skade etter bokstav a.³⁶ Erfaringsmessig medfører en voldtekt enten psykisk eller fysisk skade, og anses som en krenkelse. Det vil derfor som hovedregel være tilstrekkelig å påvise overgrep for å tilkjennes oppreisning etter bokstav b.³⁷ I forarbeidene presiseres det at en krenkelse typisk er «fysiske smerter, angst og psykisk lidelse, plager og ulemper ellers, lengre sykehusopphold, hindring i normal livsførsel mm.»³⁸

2.2.4 Adekvat årsakssammenheng

Deretter oppstiller bestemmelsen et årsakskrav. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom formuleringen «voldt skade» i skl. § 3-5.³⁹ I *Innflytningsfest i Askim* (Rt. 2014 s. 1134) ble det uttalt at «skadefølgen ikke må fremstå som en for fjern og avledet følge av handlingen» (avsnitt 52). Ved voldtekt blir det avgjørende om det foreligger adekvat årsakssammenheng mellom voldtektshandlingen og den påførte skade eller krenkelse etter skl. § 3-5 første ledd, bokstav a, eller b, jf. skl. § 3-3.

³⁵ Sml. Ot.prp. nr. 28 (1999–2000), jf. Innst. O. nr. 92 (1999–2000) s. 9–10.

³⁶ Kjelland 2016a s. 370.

³⁷ Kjelland 2016a s. 370.

³⁸ Ot.prp. nr. 20 (1991–1992) s. 41.

³⁹ Kjelland 2016a s. 370.

2.2.5 Relevant personkrets

Videre er kretsen av ansvarssubjekter relevant.⁴⁰ Oppreisningskravet må rettes mot gjerningspersonen, jf. formuleringen «[d]en som..» i skl. § 3-5 første ledd, første setning. Dette innebærer at det kun er skadevolder som kan bli oppreisningsansvarlig. Man kan som utgangspunkt ikke få oppreisningen dekket av arbeidsgiveransvaret eller en ansvarsforsikring, ettersom poenget er at gjerningspersonen selv skal stå ansvarlig, se *Omsorgsovertakelse* (Rt. 1995 s. 209).

Det er avslutningsvis av betydning at det er den krenkede som legger frem påstand om oppreisning, jf. formuleringen «den fornærmede» i skl. § 3-5 første ledd. Dette vil i utgangspunktet omfatte den som er utsatt for voldtekten, men kan også omfatte en eller flere tredjepersoner dersom skadelidte selv har falt bort, jf. skl. § 3-5 tredje ledd. Den vernede personkrets omfatter skadelidtes ektefelle, samboer, barn (herunder adoptivbarn, jf. adopsjonsloven § 13) og foreldre.⁴¹ Utenfor den vernede personkrets tilhører avdødes søsken, se *Bror* (HR-2012-695-U), stebarn, se *Stebarn* (Rt. 2013 s. 805) og fosterbarn.⁴²

2.3 «Kan»-vurderingen

Etter skl. § 3-5 fremstår oppreisningsregelen som en «kan»-regel. Etter en språklig forståelse tilsier dette at man *kan* tildeles oppreisningserstatning dersom vilkårene er oppfylt, ikke at man *skal* tilkjennes erstatning på dette grunnlag. Det fremgår av juridisk teori at oppreisningserstatning likevel *skal* tilkjennes når vilkårene er oppfylt.⁴³ Dette er fulgt opp av Høyesterett, se blant annet *Polititjenestemann* (Rt. 2014 s. 745).

I *Normeringsdom I* (Rt. 1988 s. 532) uttaler førstvoterende at «voldtektsforbrytelsen må anses som en så kvalifisert krenkelse at oppreisning normalt skal tilkjennes, når den fornærmede krever det» (s. 536). Dette standpunktet ble senere etterfulgt i *Psykotisk person I* (Rt. 2005 s. 104) hvor retten vurderte spørsmålet om oppreisningserstatning for et drapsforsøk begått av en

⁴⁰ Kjelland 2016a s. 370.

⁴¹ Kjelland 2016a s. 370.

⁴² Sml. Lødrup 2006 s. 234 og Engstrøm 2010 s. 151.

⁴³ Engstrøm 2010 s. 146.

sinnssyk person. Flertallet kom til at «kan» i skl. § 3-5 skal forstås som «skal» dersom vilkårene er til stede (avsnitt 52).

Det er fremdeles mulig for retten å komme frem til at det *ikke* skal tilkjennes oppreisningserstatning, dersom de mener at det vil lede til et rimelig resultat. Et typisk eksempel fremgår av *Idrettstrener* (Rt. 2002 s. 785) hvor treneren på 20 år hadde hatt samleie med en jente på snart 14 år. Retten kom frem til at det *ikke* skulle tilkjennes oppreisning på bakgrunn av at partene hadde vært kjærester over en lenger periode, var jevnaldrende og det ikke forelå utnyttelse. Se også *Tenåringssex* (Rt. 2010 s. 1421).

2.4 Utmålingen

2.4.1 Skjønnsmessig utmåling

Erstatningsutmålingen etter oppreisningsregelen kan tilkjennes skjønnsmessig eller etter normerte satser. Ordlyden i skl. § 3-5 tilsier at erstatningen skal settes etter det «retten finner rimelig». Dette taler for en individuell og skjønnsmessig utmåling.

Skl. § 3-5 trekker frem noen momenter som vil være avgjørende ved seksuelle overgrep mot barn eller gruppevoldtekt. Det foreligger riktignok lite veiledning på hva som skal vektlegges utover dette. Høyesterett har utviklet noen retningslinjer, og krenkelsens karakter og partenes forhold tillegges særlig vekt. Innunder dette ser vi delkategorier som krenkelsens objektive og subjektive side.⁴⁴

Det er svært vanlig at retten vektlegger krenkelsens objektive side, slik at offeret for en grov krenkelse tilkjennes høyere oppreisning enn et offer for en mildere krenkelse. Gjerningspersonens *grad av skyld* vil også være relevant for utmålingen, ettersom større grad av skyld normalt tilsier større oppreisning.⁴⁵ Dette begrunnes i hensynet om at oppreisningen skal samsvare med samfunnets misnøye av den krenkende handling.⁴⁶

⁴⁴ Kjelland 2016a s. 371.

⁴⁵ Kjelland 2016a s. 372.

⁴⁶ Kjelland 2016a s. 372.

Videre vil offerets *subjektive forhold* være relevante, slik som offerets egen opplevelse av den krenkelse skadelidte er utsatt for, se *Sprengladning mot ekskone* (Rt. 2005 s. 289, avsnitt 43). Noen individer vil være særlig sårbare for visse krenkelser, slik at vedkommende vil reagere sterkere enn en normalt robust person.⁴⁷ Dette er for eksempel særlig aktuelt når skadelidte har vært utsatt for et seksuelt overgrep tidligere, og dermed vil kunne reagere sterkere enn en som ikke har opplevd det samme. Etter sårbarhetsprinsippet er dette noe skadevolder har risikoen for, og jo mer belastende krenkelsen har opplevdes for offeret, desto større oppreisning vil det være naturlig å tilkjenne.⁴⁸

Skadevirkningene ved den skadevoldende handling er videre et moment av betydning for utmålingen. Her vil både primære og sekundære skader være av betydning, og både fysiske og psykiske skader omfattes.⁴⁹ Dette momentet har sitt opphav i kompensasjonshensynet, og ble særlig trukket frem i *Båtpropell* (Rt. 2005 s. 1322) hvor offeret ble overkjørt av en motorbåt styrt av sin partner. Fornærmede måtte gjennomgå flere operasjoner og hadde store smerter etter de alvorlige skadene propellen på båten hadde påført henne. Disse skadevirkningene ble tillagt vekt i erstatningsutmålingen.

Videre er det trukket frem i forarbeidene at *skadevolders økonomiske stilling* er av betydning, ettersom en skadevolder med svak økonomi vil kunne slite økonomisk dersom skadelidte blir tilkjent en stor oppreisningssum.⁵⁰ Dette momentet kan også tale for motsatt resultat dersom skadevolder er særlig ressurssterk, jf. blant annet *Parkeringslomme* (Rt. 2009 s. 6). I juridisk teori er det uklart hvorvidt offerets økonomiske stilling bør tillegges vekt ved utmålingen.⁵¹ Både Nygaard og Lødrup uttaler at dette momentet ikke bør tillegges vekt.⁵²

⁴⁷ Kjelland 2016a s. 372.

⁴⁸ Kjelland 2016a s. 259.

⁴⁹ Lødrup 2009 s. 48.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 20 (1991–1992) s. 44 og s. 47.

⁵¹ Kjelland 2016a s. 373.

⁵² Nygaard 2007a s. 167 og Lødrup 2006 s. 230.

2.4.2 Normerte oppreisningssatser

Oppreisningsutmålingen er hovedsakelig skjønnsmessig betinget.⁵³ I visse tilfeller foreligger det likevel et behov for å forenkle utmålingsprosessen og redusere arbeidsmengden for domstolene.⁵⁴ Et av disse tilfellene er oppreisningserstatning til voldtekts ofre.

I *Normeringsdom I* (Rt. 1988 s. 532) uttalte Høyesterett for første gang at det burde foreligge et veiledende oppreisningsnivå ved voldtekt, og uttalte at normen burde være 30 000 kroner. I etterkant er det også foretatt normering av oppreisningssatsene ved grovt uaktsom voldtekt, grovt uaktsomt drap og forsettlig drap.⁵⁵ Det er likevel viktig å merke seg at den normerte satsen kun er ment som en veiledende norm, slik at man skal kunne fravike både i skjerpene og i formildende retning.⁵⁶ Det er de konkrete omstendigheter i den enkelte sak som vil være utslagsgivende for om det normerte beløpet bør tilkjennes eller ikke, men den normerte satsen bør ikke fravikes med mindre det foreligger *særlige grunner*.⁵⁷ Dersom de normerte satsene fravikes til støtt og stadighet vil man ikke oppnå ønsket effekt ved å standardisere oppreisningen.⁵⁸

Kort oppsummert ser man at retten tar utgangspunkt i det normerte beløp for forsettlig voldtekt, jf. *Normeringsdom III* (Rt. 2011 s. 743) og for grovt uaktsomme voldtekter, jf. *Sovevoldtekt III* (Rt. 2012 s. 201). De skjønnsmessige momentene⁵⁹ kommer da sekundært inn, og vil være avgjørende for om normeringsbeløpene skal fravikes eller ikke. Dette vil være grunnlaget for analysen i oppgavens del 3 og 4.

2.5 Forholdet til de andre erstatningspostene

Oppreisningserstatning kan tilkjennes uavhengig av de andre erstatningspostene. Voldtekts ofre kan dermed ha rett på både oppreisningserstatning, ménerstatning, erstatning for tapt inntekt og erstatning for utgifter til medisinsk behandling.

⁵³ Kjelland 2016a s. 373.

⁵⁴ Kjelland 2016a s. 373.

⁵⁵ Kjelland 2006a s. 373.

⁵⁶ Kjelland 2016a s. 373.

⁵⁷ Kjelland 2016a s. 373.

⁵⁸ Kjelland 2016a s. 373.

⁵⁹ Se punkt 2.5.1.

Dersom skadelidte i etterkant av voldtekten får en *betydelig* varig skade av medisinsk art, kan det bli aktuelt med ménerstatning, jf. skl. § 3-2. I de tilfeller hvor fornærmede får større fysiske eller psykiske skader på grunn av overgrepet, har skadelidte krav på å få dekket alle økonomiske tap i forbindelse med voldtekten. Dette kan blant annet være «tap av fremtidig erverv» og «utgifter som personskaden antas å påføre skadelidte i fremtiden», jf. skl. § 3-1.

Oppreisningserstatningen fungerer som en gjenopprettelse og kompensasjon for den uheldige situasjonen skadelidte har vært i. Denne erstatningsformen supplerer dermed skadelidtes krav, i tillegg til eventuelle andre erstatningsposter.

3. Analyse av utvalgte typetilfeller

3.1 Bakgrunnen for utvalget

Jeg har valgt å ta for meg fire utvalgte typetilfeller. Disse vil presenteres for å gi en veiledning av oppreisningsnivået for voldtekt i Norge. Jeg vil ta for meg flere saker under hvert typetilfelle, for å utlede hvilke momenter som har vært avgjørende for hvor høy oppreisning skadelidte er tilkjent og om de normerte satsene fravikes. Jeg kommer til å kategorisere sakene etter faktiske forhold, slik at saker med likhetstrekk plasseres i samme typetilfelle. Selv om det foreligger normerte oppreisningsbeløp for forsettlig og grovt uaktsom voldtekt, er det store variasjoner i saksforhold og tildelt oppreisning. Disse sakene vil derfor særlig være interessante for å se om det foreligger et mønster blant avvikene.

I typetilfelle I vil jeg redegjøre for voldtekt til seksuell omgang. Typetilfelle II skildrer forsettlig voldtekt til samleie. Typetilfelle III omhandler grovt uaktsom voldtekt til samleie, og typetilfelle IV gjelder gruppevoldtekt. Disse typetilfellene er valgt fordi de presenterer et bredt spekter av de voldtektene som skjer i Norge. De egner seg derfor godt som utgangspunkt for å analysere og utlede et oppreisningsnivå basert på skadevolders skyldgrad, sakens alvorlighet og oppreisningshensynene.

3.2 Typetilfelle I: Voldtekt til seksuell omgang

3.2.1 Oversikt

For definisjon av «seksuell omgang» vises det til begrepsavklaringen i punkt 1.5. Seksuell omgang kan hovedsakelig deles inn i to kategorier; med og uten samleie, se *Seksuell omgang* (Rt. 2012 s. 1129). I denne saken ble det uttalt at normert oppreisning kun gjaldt voldtekt til samleie, men at nivået likevel kunne være veiledende ved fastsetting av oppreisning når det ikke foreligger inntrenging. Seksuell omgang *uten samleie*, har dermed ikke normerte oppreisningssatser.

Jeg avgrensner her mot forsettlig voldtekt til samleie (se punkt 3.3), og vil i dette punktet kun ta for meg forhold som kvalifiseres som seksuell omgang utover forholdene i strl. § 292.

Justiskomiteen har stilt spørsmål til departementet om inntrenging med fingre i vagina eller endetarmsåpning bør likestilles med voldtekt til samleie.⁶⁰ Lovutvalgets uttalelse tilsier at det kan være fornuftig med en utvidelse når det gjelder overgrep mot barn, men at «det er en kvalitativ forskjell på penis og fingre», slik at det ikke er grunnlag for en generell utvidelse av samleiebegrepet.⁶¹

Jeg ønsker å trekke opp et skille mellom de overgrepene hvor det foreligger inntrenging med fingre i kroppens hulrom og de overgrepene hvor dette ikke foreligger, for å belyse forskjellen i et oppreisningsperspektiv. Jeg presenterer et utvalg dommer under hver underkategori og vil avslutningsvis analysere rettens argumentasjonsmønster.

3.2.2 Overgrep uten inntrenging av fingre i vagina eller endetarmsåpning

Nachspiel (Rt. 2015 s. 943) gir god veiledning for oppreisningsnivået ved voldtekt til seksuell omgang uten inntrenging. I denne saken ble en kvinne utsatt for en voldtekt når hun sovnet på et *nachspiel* hos tiltalte. Gjerningsmannen hadde trukket ned skadelidtes bukse, strømpebukse og truse, og beveget hånden under berøring av kjønnsorganet hennes i flere minutter. Høyesterett uttalte at oppreisningsbeløpet måtte sees i sammenheng med straffverdigheten ved handlingen, og oppreisningsbeløpet i andre tilsvarende saker. Ved utmålingen vektla retten at det ikke var gjennomført en inntrenging av skadelidtes kjønnsorgan, slik at det var mindre smittefare, ingen graviditetsfare og måtte anses mindre smertefullt enn en voldtekt hvor det foreligger inntrenging med fingre. Skadelidte ble dermed tilkjent 100 000 kroner (106 000 i 2017-kroner) av Høyesterett.

Dette ble fulgt opp i *Jentekveld* (LB-2016-100370) hvor tiltalte hadde presset en eller flere fingre mot fornærmedes skjedeåpning, uten inntrenging. Lagmannsretten uttalte at oppreisningsnivået i *Nachspiel* (Rt. 2015 s. 943) måtte anses veiledende for voldtekt til seksuell omgang uten inntrenging av fingre. Fornærmede ble også i denne saken tilkjent 100 000 kroner (102 000 i 2017-kroner) i oppreisning.

⁶⁰ Innst. O. nr. 92 (1999–2000) s. 10.

⁶¹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 214.

For denne type overgrep finner jeg lite kildemateriale. Basert på et svært begrenset utvalg ser vi likevel at 100 000 kroner kan anses veiledende for voldtektsofre som utsettes for voldtekt til seksuell omgang uten inntrenging i kroppens hulrom.

3.2.3 Overgrep med inntrenging av fingre i vagina eller endetarmsåpning

I *Whisky* (LH-2013-81353) ble fornærmede utsatt for voldtekt til seksuell omgang ved at skadevolder snek seg inn på soverommet til skadelidte mens hun sov. Gjerningsmannen satt seg ved fotenden av sengen og førte en eller flere fingre inn i skadelidtes skjede, slik at fornærmede ble vekket av harde bevegelser fra innsiden av skjeden. Retten uttalte at forholdet måtte anses å ligge i mellom straffnivået for voldtekt til seksuell omgang og voldtekt til samleie, og at skadelidte derfor måtte tilkjennes 120 000 kroner (132 000 i 2017-kroner) i oppreisning. Se også *Hurtigbåten* (LH-2017-23266) og *Tenåring* (LH-2014-106671) hvor den fornærmede ble tilkjent 120 000 kroner (129 000 i 2017-kroner) i oppreisning i liknende tilfeller.

Til forskjell fra forrige sak, ble det i *Knyttneve* (LB-2016-203813) brukt stor kraft for å spre skadelidtes ben før han førte hele hånden inn i skjeden hennes ved flere anledninger. I denne saken vektla retten at gjerningsmannen hadde opptrådt på en *særlig brutal og krenkende* måte, og at voldtekten ble utført på en måte som lå nær voldtekt til samleie. Lagmannsretten besluttet på bakgrunn av dette å gå enda høyere enn det normerte beløp for voldtekt til samleie, ettersom saken bar preg av uvanlig brutalitet og sterk smerte. Skadelidte ble tilkjent 160 000 kroner (163 000 i 2017-kroner) i oppreisning.

Videre ser vi at misbruk av skadelidtes tillitt kan vektlegges ved utmålingen. I *Gynekolog* (LF-2016-199040) ble en allmennlege dømt for voldtekt til seksuell omgang ved å gjennomføre unødvendige «gynekologiske undersøkelser» på fem kvinnelige pasienter. Legen benyttet både fingre på utsiden og innsiden av kjønnsleppene, samt et ultralydapparat med glidekrem. Flere av de fornærmede opplyste at han beveget ultralydapparatet inn og ut av skjeden flere ganger. Overgrepene var ikke brutale eller smertefulle, men bærer større preg av krenkelse fordi tiltalte misbrukte sin stilling. Tre av de fornærmede ble tilkjent 80 000 kroner (81 000 i 2017-kroner), mens to av ofrene ble tilkjent 100 000 kroner (102 000 i 2017-kroner) i oppreisning. Se et liknende tilfelle i *Spaanlegg* (LB-2016-82915), hvor fornærmede ble tilkjent 150 000 kroner (153 000 i 2017-kroner) på bakgrunn av at skadevolder misbrukte sin stilling.

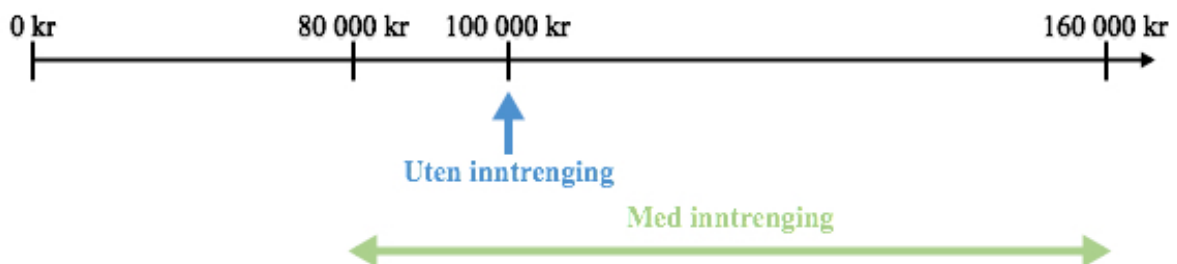
I *Taxi I* (LA-2012-175320) ble en kvinnelig drosjesjåfør voldtatt av en passasjer. Han satte seg halvveis over henne og slo henne gjentatte ganger i overkroppen, før han førte en eller flere fingre inn i skjeden hennes. Saken gikk videre til Høyesterett, men de sivile krav ble avsluttet i lagmannsretten. Førstvoterende uttalte at

«[s]elv i de tilfellene der det ikke er naturlig fullt ut å likestille en voldtekt ved bruk av fingre med en voldtekt til samleie, er det imidlertid slik at denne formen for overgrep ligger nærmere voldtekt til samleie enn enkelte andre former for voldtekt til seksuell omgang», se *Taxi II* (Rt. 2013 s. 848, avsnitt 18).

Det ble ansett skjerpende at tiltalte tidligere var dømt for voldtekt og at fornærmede hadde et særlig utsatt yrke. Fornærmede ble tilkjent 125 000 kroner (140 000 i 2017-kroner) i oppreisning.

Se også *Halvsøster* (LH-2016-32801) hvor fornærmede ble tilkjent 125 000 kroner (127 000 i 2017-kroner) på bakgrunn skadelidtes unge alder, at skadevolder og skadelidte var halvsøsken og at han misbrukte hennes tillit. Noen av momentene går igjen i *Rånegjeng* (LE-2015-102946) hvor retten sammenliknet overgrepet med normen for voldtekt til samleie, på bakgrunn av at skadelidte kun var 16 år da overgrepet skjedde. Fornærmede ble tilkjent 150 000 kroner (158 000 i 2017-kroner).

3.2.4 Analyse av argumentasjonsmønsteret ved typetilfelle I⁶²

⁶² Terminologi hentet fra Nygaard 2004.

Figur 2. Oppreisningserstatning tilkjent i typetilfelle I.

Figuren illustrerer oppreisningsbeløpene som er tilkjent i typetilfelle I. Den sorte pilen oppgir oppreisningsbeløpene. Den blå pilen illustrerer tildelt oppreisning for seksuell omgang *uten* inntrenging i kroppens hulrom. Den grønne pilen illustrerer spennet i tilkjent oppreisningserstatning for seksuell omgang *med* inntrenging.

Avgjørelsene viser at oppreisningsbeløpene som tilkjennes ved voldtekt til seksuell omgang varierer i stor grad. Beløpet fastsettes skjønnsmessig, og vi ser at retten sammenligner straffverdigheten og oppreisningsbeløpet, slik at voldtekt til seksuell omgang naturlig vil ligge plassert i mellom grovt uaktsom voldtekt og voldtekt til samleie. Dette gjenspeiles i oppreisningsbeløpene.

Høyesterett legger i *Nachspiel* (Rt. 2015 s. 943) opp til at 100 000 kroner bør anses veiledende for denne type overgrep. Dette ble også fulgt opp i underretten.⁶³ For voldtekt med inntrenging i kroppens hulrom foreligger det et større spenn i tildelt oppreisning. I utvalget ser vi at beløpene varierer fra 80 000 kroner til 160 000 kroner, men at det vektlegges i skjerpene retning dersom skadelidte er ung, overgrepet er særlig smertefullt eller skadevolder har misbrukt en særlig tillit. Det er stor variasjon i hendelsesforløpene, og det må derfor foretas en skjønnsmessig vurdering i den enkelte sak.

3.3 Typetilfelle II: Forsettlig voldtekt til samleie

3.3.1 Historiske linjer ved normering av forsettlig voldtekt

Normeringsdom I: I 1988 la Høyesterett til grunn at det burde foreligge klare retningslinjer for oppreisningserstatning ved voldtekt. I *Normeringsdom I* (Rt. 1988 s. 532) ble det normerte beløpet satt til 30 000 kroner, hvilket svarer til 58 000 i 2017-kroner. I denne saken ble en 16 år gammel jente utsatt for en forsettlig voldtekt i gjerningspersonens bil. Skadevolder truet skadelidte med å binde henne fast dersom hun ikke gjorde som hun ble fortalt. Av frykt for eget liv gjorde fornærmede ikke motstand, og skadevolder fikk fullbyrdet voldtekten i form av fingre i skadelidtes skjede, masturbasjon, samleie og til slutt sædavgang i skadelidtes munn.

⁶³ Se *Jentekveld* (LB-2016-100370).

Førstvoterende uttalte at det forelå reelle behov for normering av oppreisningsbeløpene til voldtektsofre. Det ble trukket frem at oppreisningserstatning stort sett påberopes som et ledd i straffesaken mot skadevolder, noe som taler for at oppreisningsposten ikke blir like utførlig behandlet som hvis det hadde vært behandlet i en sivil sak. Det ville vært for omfattende dersom straffesaken skulle inkludere full bevisføring for å belyse alle sider av betydning for oppreisningsutmålingen. Det ble påpekt at «de mange lagmannsrettsavgjørelser som er fremlagt for Høyesterett og Erstatningsnemndas praksis viser at det er et praktisk behov for dette» (s. 537). Ved å ha normerte satser vil man ikke trenge å gå like utførlig inn på alle sider av saken, slik at man vil kunne foreta en effektiv behandling av disse kravene.

Normeringsdom II: I *Normeringsdom II* (Rt. 2003 s. 1580) økte Høyesterett det normerte beløpet til 100 000 kroner, hvilket svarer til 131 000 i 2017-kroner, og det ble presisert at denne normen skulle være veiledende for *forsettlig voldtekt til samleie*. I saken ble en 28 år gammel kvinne voldtatt på vei hjem fra byen. Fornærmede hadde drukket og ble plukket opp av tiltalte i drosjekøen. I bilen kom skadevolder med seksuelle tilnærminger, noe fornærmede synes var svært ubehagelig. Tiltalte kjørte forbi boligen hennes, parkerte bilen og presset fornærmedes hode mot penis. Skadevolder ba fornærmede om å «suge ham», ellers ville han *ta henne* på andre måter. Dette oppfattet offeret som en trussel om voldtekt til samleie dersom hun ikke gjorde som han ba om. Skadevolder fikk sædutløsning i fornærmedes munn.

Det presiseres at det normerte beløpet må justeres, og ved prisstigningen isolert ville «50 000 kroner kunne være et naturlig beløp» (avsnitt 29). Det er riktignok andre momenter som gjør seg gjeldende, blant annet økt kunnskap om skadevirkningene av en voldtekt, «ikke minst når det gjelder virkningene på noe lengre sikt» (avsnitt 36). Når oppreisningserstatningen skal være en kompensasjon for ikke-økonomiske skade, må det normerte beløp stå i samsvar med skadevirkningene overgrepet medfører. På bakgrunn av dette ble det normerte beløpet justert til 100 000 kroner.

Normeringsdom III: Dagens normerte beløp fremgår av *Normeringsdom III* (Rt. 2011 s. 743), hvor en 17 år gammel jente ble utsatt for to overgrep, et ubeskyttet oralt og et beskyttet vaginalt. Skadevolder tvang først fornærmede til å «suge ham», før han voldtok henne vaginalt. Tiltalte hadde trukket frem en kniv og truet med å skade henne slik at hun fikk smerter dersom hun ikke samarbeidet. Dette ble ansett skjerpene, særlig på bakgrunn av fornærmedes unge alder.

Skadelidte ble tilkjent 175 000 kroner (201 000 i 2017-kroner) i oppreisning, men retten uttalte at det normerte beløp måtte justeres til 150 000 kroner.

Normeringsdom III (Rt. 2011 s. 743) viste til argumentene i *Normeringsdom I* (Rt. 1988 s. 532), og uttalte at disse fremdeles er like relevante, men at det burde skje en ytterligere justering av beløpet. Det ble påpekt at

«[e]n ren oppjustering etter fallet i pengeverdi tilsier en veiledende norm i dag på omkring 115 000 kroner. Nivået bør imidlertid høynes utover dette» (avsnitt 18).

Siden *Normeringsdom II* hadde det fremkommet ytterligere kunnskap om skadeomfanget av en voldtekt. Det hadde i tillegg skjedd en skjerpelse av straffverdigheten av seksualforbrytelser etter endring i straffeloven av 1902.⁶⁴ Retten påpekte at normert oppreisning for andre lovbrudd hadde økt, for eksempel det normerte beløp for drapsforbrytelser, som har økt fra 120 000 til 200 000 kroner, se *Psykotisk person II* (Rt. 2010 s. 1203).

Høyesterett konkluderte med at det veiledende beløpet måtte justeres til 150 000 kroner for forsettlig voldtekt til samleie. Dette er fremdeles den veiledende normen i dag, og for saker hvor det tilkjennes oppreisningserstatning utover dette må det foreligge *særlige grunner* som gjør det rimelig å fravike dette beløpet, se *Normeringsdom II* (Rt. 2003 s. 1580, avsnitt 39).

Jeg vil vise til et utvalg dommer under denne kategorien, for å analysere om retten ender på det normerte beløp eller om de velger å fravike dette på bakgrunn av *særlige grunner*. Jeg har valgt å systematisere dommene inn i ulike underkategorier, etter hvilke momenter retten synes å vektlegge i størst grad. Avgjørelsene presenteres først, før jeg avslutningsvis analyserer rettens argumentasjonsmønster. Etersom oppreisning fastsettes skjønsmessig i de tilfellene hvor det foreligger særlige grunner, vil momentene slå ut på ulikt vis og med ulik tyngde. Det vil likevel være en viss sammenheng mellom sakene som er plassert i samme underkategori. Videre vil det være interessant å se om det kan utledes et beløpsmessig mønster blant avvikene.

3.3.2 Skadelidtes unge alder

Den seksuelle lavalder er 16 år, jf. strl. §§ 302–306, og i saker hvor fornærmede er under 16 år vil dette anses *særlig straffeskjerpene*. I *Normeringsdom III* (Rt. 2011 s. 743) ble det likevel

⁶⁴ Lov om endringer i straffeloven 1902 (lov 25. juni 2010 nr. 46).

uttrykkelig presisert at denne grensen skal settes ved 18 år, slik at det må anses straffeskjerpene dersom offeret er under 18 år på gjerningstidspunktet.

I *Normeringsdom III* (Rt. 2011 s. 743) var fornærmede kun 17,5 år og ble utsatt for to samleier, både et ubeskyttet oralt og et beskyttet vaginalt. Fornærmede hadde ikke hatt samleie før og hadde store smerter. Høyesterett vektla at skadelidte ble truet med kniv, at fornærmede var ung, at overgrepene fremstår som planlagte og bærer preg av overrumpling. Offeret ble tilkjent 175 000 kroner (201 000 i 2017-kroner).⁶⁵

Fornærmede i *16-åring* (LB-2014-67450), *17-åring* (LH-2014-71646) og i *Ungdomsberuselse* (LF-2017-95898) ble tilkjent samme oppreisningsbeløp, 175 000 kroner (189 000 i 2017-kroner), på bakgrunn av voldtekt i ung alder.

Dobbeltvoldtekt (LE-2017-102032) illustrerer godt hvordan retten vektlegger skadelidtes unge alder som særlig skjerpene. Skadevolder var tiltalt for to voldtekter, og måtte betale 150 000 kroner i oppreisning til det eldste offeret på nesten 19 år, og 200 000 kroner til offeret på 16 år. Fornærmede på 16 år ble tvunget til å suge tiltaltes penis, før han gjennomførte et vaginalt samleie til han fikk utløsning. På bakgrunn av fornærmedes unge alder, at det dreide seg om et vaginalt og et oralt samleie, og at det forelå smitte- og graviditetsfare på grunn av manglende prevensjon, konkluderte retten med at det forelå *særlige grunner* som tilsa høyere oppreisning enn det normerte beløp. Fornærmede ble tilkjent 200 000 kroner i oppreisning.

Sammenholdt viser avgjørelsene ovenfor at skadelidtes unge alder vektlegges i stor grad.

Skadevirkningene ved voldtekt av barn⁶⁶ anses mer alvorlig enn hos voksne. I

Normeringsdom III (Rt. 2011 s. 743) ble det uttrykkelig uttalt at

«det nokså gjennomgående er riktig med en forhøyet oppreisningserstatning der offeret er mindreårig – under 18 år: Selve voldtektshandlingen vil være særlig skremmende for barn, og skadepotensialet er enda større enn for voksne.» (avsnitt 22).

Dommene i utvalget viser en økning på 25 000–50 000 kroner i forhold til det normerte beløp, når offeret er utsatt for voldtekt i ung alder. Utvalget viser også at det ikke bør foreligge avvik

⁶⁵ Avgjørelsen er presentert mer utfyllende i punkt 3.3.1.

⁶⁶ «Barn» brukes her om skadelidte mellom 16 og 18 år.

på bakgrunn av ung alder dersom offeret er over 18 år, jf. Normeringsdom III og Dobbeltvoldtekt (LE-2017-102032).

3.3.3 Tiltalte har utnyttet skadelidtes sårbarhet

Et annet moment som anses skjerpene er dersom skadevolder har utnyttet skadelidtes særlige sårbarhet. I noen tilfeller vil den skadelidte også være mer sårbar for noen krenkelses.⁶⁷ Dette kan ha sin bakgrunn i psykiske lidelser, at offeret tidligere har blitt utsatt for voldtekt, eller at skadelidte av andre grunner får større belastninger i etterkant av overgrepet enn en vanlig robust person.

Et tilfelle hvor skadevolder har utnyttet fornærmedes særlige sårbarhet, fremgår av *Tørrlagt alkoholiker* (LH-2015-8165). Fornærmede var tidligere alkoholiker, men hadde en glipp denne kvelden. Hun møtte tiltalte på et utested og ble med på nachspiel. Fornærmede ble presset inn på soverommet, og utsatt for både et vaginalt og et analt overgrep. Skadevolder filmet både under voldtekten og i etterkant. Lagmannsretten vektla i skjerpene retning at overgrepet ble filmet, noe som bidro til risiko for spredning, i tillegg til at fornærmede måtte tåle at filmen ble fremvist som bevis i rettens to instanser. Det ble videre særlig vektlagt at fornærmede hadde informert om at hun var tørrlagt alkoholiker, men likevel ble skjenket alkohol utover nachspielet. Fornærmede ble på bakgrunn av dette tilkjent 175 000 kroner (185 000 i 2017-kroner) i oppreisning.

I likhet med forrige sak ble det i *Psykisk syk* (LG-2014-82590) ansett skjerpene at gjerningspersonen hadde utnyttet skadelidtes særlige sårbarhet. Fornærmede ble voldtatt av en venn som var kjent med at hun tidligere hadde vært utsatt for et seksuelt overgrep. Tiltalte var videre klar over at hun slet psykisk på bakgrunn av dette. Fornærmede fikk et kraftig tilbakefall og selvmordstanker etter det nye overgrepet, slik at hennes psykiske helse ble ytterligere forverret. Retten valgte å fravike det normerte oppreisningsbeløp oppad til 170 000 kroner (183 000 i 2017-kroner).

De presenterte avgjørelsene viser at ulike former for utnyttelse vektlegges på likt vis av retten. Det anses *særlig skjerpene* at overgriperen har utnyttet skadelidtes sårbarhet. Dommene som

⁶⁷ Kjelland 2016a s. 259.

er presentert viser at retten tilkjenner 20 000–25 000 kroner mer enn det normerte beløp i saker hvor offeret er særlig sårbar og overgriperen synes å ha utnyttet dette til sin fordel. Det gis med andre ord en relativt beskjedne økning, til tross for at avgjørelsene bærer stort preg av utnyttelse.

3.3.4 Skadens omfang – særlige smertefulle overgrep

Dersom skadeomfanget er særlig stort kan det tale for at det foreligger *særlige grunner* som krever høyere oppreisningserstatning. Det kan dreie seg om tilfeller hvor offeret får større skader, enten fysisk eller psykisk, eller at skadevirkningene i etterkant av overgrepet blir særdeles store. Dette gjelder også overgrep som anses særlig smertefulle, utover det som kreves for å oppfylle gjerningsbeskrivelsen i strl. § 291.

Når det gjelder skadevirkningene ved voldtekt, ble det riktignok uttalt i *Ettervirkning* (Rt. 2008 s. 50) at denne konsekvensen måtte antas å være innbakt i det normerte beløp, og ikke burde kvalifisere for avvik (se avsnitt 29). I den aktuelle saken konkluderte retten med at ettervirkningene ikke kunne anses som særlige grunner, og at den daværende normen på 100 000 kroner måtte fastholdes.

Skadeomfanget ble særdeles fremtredende i *Overfallsvoldtekt* (LB-2015-93709), hvor ble fornærmede dratt inn i en bakgård og voldtatt da hun skulle hjem fra et utested.

Gjerningsmannen brukte mye makt og penetrerte først skjeden til fornærmede med flere fingre, så penis til han fikk utløsning. Det ble brukt særdeles mye vold, og fornærmede var innlagt på legevakten i to døgn på bakgrunn av skadene. Lagmannsretten uttalte at gjerningsmannen hadde gått langt forbi det som kreves for å oppfylle gjerningsbeskrivelsen for voldtekt. Gjerningsmannen hadde i tillegg utnyttet skadelidtes særlige sårbare situasjon, ved å voldta henne når hun var svært beruset. Retten kom til at forholdene kvalifiserte som særlige grunner, og fornærmede ble tilkjent 175 000 kroner (185 000 i 2017-kroner) i oppreisning.

Det samme ble vektlagt i *Litauen-saken* (LB-2017-122117) hvor gjerningsmannen voldtok to kvinner. I begge sakene forelå det særlige grunner som gjorde at retten valgte å fravike det normerte beløp. Begge overgrepene var langvarige, særlig voldelige og smertefulle. Volden besto blant annet av harde slag mot hodet med knyttet neve, knusingssår og hevelser. Skadevolder hadde i tillegg HIV, slik at smittefaren var særlig høy. Det ene offeret ble tilkjent 175 000 kroner, mens det andre offeret ble tilkjent 200 000 kroner i oppreisning. Også i

Røykedommen (LG-2017-168958) ble skadeomfanget ansett særlig stort, og avgjørelsen har flere likhetstrekk med saken ovenfor.

Videre ser vi at særlige smertefulle voldtekter anses skjerpene. Dette fremgår blant annet av *Særdeles grov voldtekt* (LF-2016-84261), hvor tiltalte ble dømt til å betale oppreisningserstatning til to voldtekts ofre. Begge voldtektene ble begått mot hans daværende samlivspartner. Ofrene ble utsatt for særdeles grov vold, tortur, mishandling over lenger tid, drapstrusler og særlig smertefulle voldtekter. Det ene offeret ble tvunget til å presse en stor dildo inn i skjede og endetarmsåpning. Når dildoen ikke gikk lenger inn, sparket tiltalte fornærmede mot skrittet for å få den dypere inn. De to fornærmede ble tilkjent 250 000 (255 000 i 2017-kroner) og 300 000 kroner (306 000 i 2017-kroner) i oppreisning på bakgrunn av skadens omfang.

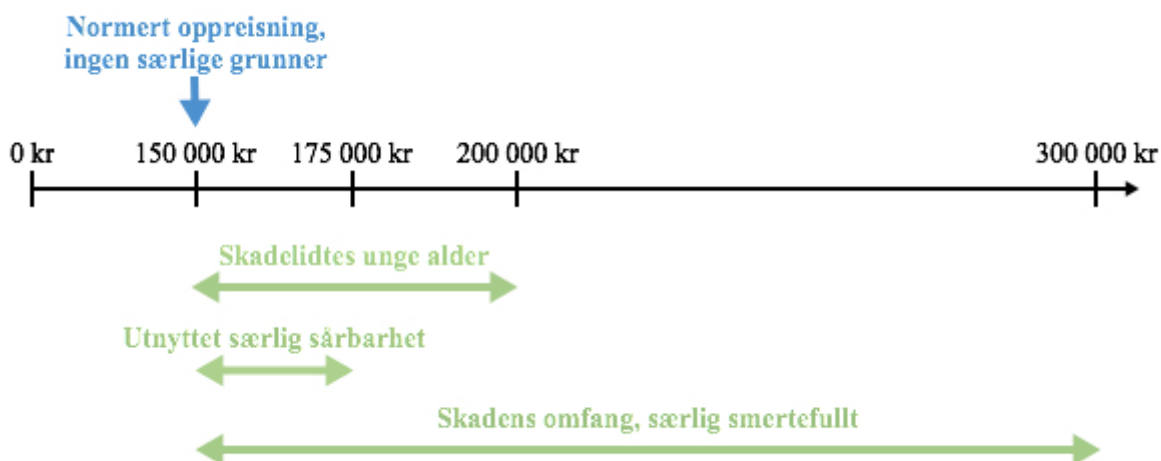
Skadens omfang synes å vektlegges i særdeles stor grad ved fastsettelse av oppreisningsbeløpet. I saker hvor fornærmede er utsatt for vold utover det som kreves for å oppfylle gjerningsbeskrivelsen i strl. § 291, synes retten nærmest utelukkende å komme til at det foreligger særlige grunner som tilsier høyere oppreisning enn det normerte beløp. Utvalget representerer saker av ulik alvorlighetsgrad. Til tross for store variasjoner, foreligger det et mønster ved å fravike normeringen i disse sakene. Sakene fraviker normeringen med 25 000–150 000 kroner, og er dermed det momentet som synes å vektlegges i størst beløpsmessig grad.

3.3.5 Normert oppreisning – ingen «særlige grunner»

I *Taxisjåfør* (LG-2017-108844) ble en kvinne voldtatt av en taxisjåfør, som i forkant av overgrepet stilt spørsmål for å avdekke om fornærmede bodde alene. Sjåføren fulgte etter henne inn i leiligheten og voldtok henne vaginalt. Deretter satte skadevolder seg med knærne på hver side av ansiktet hennes, og tvang fornærmede til å suge penis hans. Avslutningsvis masturberte skadevolder til han fikk sædavgang i ansiktet til skadelidte. Fornærmede fikk store ettervirkninger, og klarte ikke å jobbe eller bo alene i lang tid etter overgrepet. Lagmannsretten kom til at vilkårene for oppreisning var til stede, men at det ikke forelå særlige grunner som tilsa fravikelse av den normerte erstatningen, til tross for fornærmedes ettervirkninger. Offeret ble tilkjent 150 000 kroner i oppreisning i tråd med det normerte beløp.

Liknende tilfeller fremgår av *Rockeklubben* (LA-2017-34918), *Piratdrosje* (LG-2017-111346) og *Ekssamboer* (LG-2016-18927), hvor de fornærmede tilkjennes det normerte beløp. I alle sakene kom retten til at det ikke forelå *særlige grunner*.

3.3.6 Analyse av argumentasjonsmønsteret ved typetilfelle II⁶⁸

Figur 3. Oppreisningserstatning tilkjent i typetilfelle II.

Figuren illustrerer spennet i oppreisningsbeløpene som er tilkjent i typetilfelle II. Den sorte pilen oppgir oppreisningsbeløpene, mens de grønne pilene illustrerer spennet i tildelt oppreisningserstatning innenfor hvert moment. Den blå pilen plasserer tilfellene hvor det ikke foreligger særlige grunner og offeret tilkjennes det normerte beløp på 150 000 kroner.

I sakene hvor retten har vektlagt skadelidtes unge alder som skjerpene, tilkjennes det opp mot 200 000 kroner i oppreisning. Når tiltalte har utnyttet skadelidtes særlige sårbarhet, fravikes det normerte beløp oppad til 175 000 kroner, og blir det momentet med lavest beløpsmessige avvik i utvalget. Dersom voldtekten har hatt et stort skadeomfang, synes retten stort sett alltid å vektlegge dette i skjerpene retning. Vi ser av utvalget at det tilkjennes opp mot 300 000 kroner i oppreisning på bakgrunn av skadens omfang og særlig smertefulle overgrep. Dette er det momentet retten synes å vektlegge i størst grad, og som gir høyest tildelt oppreisning.

⁶⁸ Terminologi hentet fra Nygaard 2004.

Fornærmedes skadevirkninger virker ikke til å være grunnlag for avvik.⁶⁹ Det kan se ut til at underrettene følger opp Høyesterett i *Ettervirkning* (Rt. 2008 s. 50), og dermed tilkjenner normert oppreisning, selv om offeret får store ettervirkninger. Fotografering eller filming under overgrepet synes derimot å vektlegges i skjerpene retning.⁷⁰ Sammenholdt taler analysen for at det er de objektive momentene som tilkjennes størst vekt i vurderingen av om det foreligger *særlige grunner*, mens skadelidtes subjektive opplevelse av overgrepet synes å komme noe i bakgrunnen.

3.4 Typetilfelle III: Grovt uaktsom voldtekt til samleie

3.4.1 Oversikt

Etter revideringen av straffelovens kapittel 19 om seksualforbrytelser, ble strl. § 192 utvidet til å omfatte voldtekt hvor fornærmede er «bevisstløs eller... ute av stand til å motsette seg handlingen».⁷¹ Dette medførte at grovt uaktsom voldtekt ble kriminalisert i strl. § 192 fjerde ledd, på lik linje med ordinær voldtekt.⁷² Gjerningsbeskrivelsen av grovt uaktsom voldtekt fremgår i dag av strl. § 291 bokstav b, samt strl. § 294.⁷³

Grovt uaktsom voldtekt omfatter tilfellene hvor skadevolder *burde forstått* at skadelidte ikke ønsket å gjennomføre samleiet, og inkluderer blant annet de klassiske «sovevoldtektene». En vanlig forskjell fra forsettlig voldtekt, er at den hjelpeløse tilstanden skadelidte er i, ikke er frembrakt av gjerningsmannen. I forarbeidene påpekes det at fornærmede kan være hjelpeløs som følge av «sterk beruselse, fysiske funksjonsnedsettelse, psykiske forhold eller lignende.»⁷⁴

⁶⁹ Se bl.a. *Taxisjåfør* (LG-2017-108844).

⁷⁰ Se bl.a. *Tørrlagt alkoholiker* (LH-2015-8165).

⁷¹ Revidert ved lov av 11. august 2000 nr. 76. Trådte i kraft 25. august 2000.

⁷² Kjelland 2016b s. 731.

⁷³ NOU 2008: 4 s. 17.

⁷⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008/2009) s. 216.

3.4.2 Historiske linjer ved normering av grovt uaktsom voldtekt

I *Sovevoldtekt I* (Rt. 2002 s. 1288) ble to unge jenter på henholdsvis 16 og 17 ½ år voldtatt på et nachspiel hos en 43 år gammel mann. Jentene drakk alkohol, sang karaoke og sovnet i leiligheten til overgriperen. Skadevolder dro av buksene til den første fornærmede, og trengte dypt inn i henne med penis mens hun sov. Han gikk så ut i stuen hvor den andre fornærmede sov på sofaen, trakk av henne buksen og penetrerte henne til han fikk sædutløsning. Ofrene ble tilkjent 50 000 kroner hver i oppreisning, og Høyesterett begrunner dette med den generelle straffeskjerpelsen rundt voldtekt fra år 2000. Retten påpeker et ønske om et eget normert beløp i denne type saker.

Dette ble fulgt opp i *Sovevoldtekt II* (Rt. 2005 s. 663), hvor fornærmede opprinnelig ble tilkjent 100 000 kroner av lagmannsretten, i tråd med det normerte beløp for *forsettlig* voldtekt på denne tiden. Dette ble korrigert av Høyesterett, som halverte beløpet til 50 000 kroner. Avgjørelsen viste et *reelt behov* for et eget normert beløp, ettersom strafferammen og skyldgraden er lavere enn ved *forsettlig* voldtekt.

I *Grovt uaktsomt* (Rt. 2006 s. 961) fikk denne type overgrep et eget normert beløp. I saken gikk fornærmede frivillig inn på soverommet sammen med skadevolder, som hun hadde kysset med tidligere på festen. Det ble deretter gjennomført et ufrivillig samleie. Gjerningsmannen forsto ikke tidsnok at fornærmede ikke ønsket samleie. Høyesterett uttalte at oppreisningsnivået for grovt uaktsom voldtekt bør ligge på 60 000 kroner. Dette ble begrunnet med at denne summen «står i omtrent samme forhold til nivået ved *forsettlig* voldtekt som forholdet mellom nivåene for oppreisning for grovt uaktsomt og *forsettlig* drap» (avsnitt 18). Skyldgraden og strafferammen ble her et avgjørende moment for å sette normen lavere enn for *forsettlig* voldtekt.

I *Sovevoldtekt III* (Rt. 2012 s. 201) ble det normerte beløpet oppjustert til 90 000 kroner. Saken omhandlet en voldtekt til samleie, som ble fullbyrdet mens skadelidte sov og dermed var ute av stand til å motsette seg overgrepet. Høyesterett viste til *Grovt uaktsomt* (Rt. 2006 s. 961) hvor det ble uttalt at normbeløpet for grovt uaktsom voldtekt skulle være forholdsmessig sammenliknet med normbeløpet for *forsettlig* voldtekt. Da det normerte beløp for *forsettlig* voldtekt steg til 150 000 kroner i *Normeringsdom III* (Rt. 2011 s. 743) ble det naturlig å øke normen for grovt uaktsom voldtekt i tråd med denne utviklingen. I den aktuelle saken kom retten til at fornærmede var utsatt for en ekstra påkjenning ved at overgrepet ble fotografert og

videre distribuert til gjerningsmannens nettverk, noe som førte til en oppreisning på 100 000 kroner.

3.4.3 Senere rettsavgjørelser

I den senere tid foreligger det en klar trend i underrettene om å følge opp det normerte beløp fra *Sovevoldtekt III* (Rt. 2012 s. 201). Se blant annet *Høy promille* (LA-2014-136127), *Ekskjæreste* (LB-2015-183117), *Kulturhuset* (LH-2015-129838) og *Tequila* (LA-2017-51710).

Avgjørelsene viser at underrettene har høy terskel for å fravike det normerte beløp. I *Bekjente* (LH-2015-10849) uttales det at «selv om opplysninger i saken tyder på at fornærmede har fått økte psykiske vansker etter hendelsen, er det etter lagmannsrettens vurdering ikke grunnlag for å fravike normalnivået i noen retning». I denne saken ble fornærmede tilkjent 90 000 kroner i oppreisning, til tross for økte psykiske påkjenninger i etterkant av voldtekten.

3.4.2 Analyse av argumentasjonsmønsteret ved typetilfelle III⁷⁵

Avgjørelsene i typetilfelle III viser at det har vært en utvikling i oppreisningsbeløpene for grovt uaktsom voldtekt. Høyesterett satt for første gang et normert beløp i 2006. Det ble således uttalt at beløpet bør ligge lavere enn ved forsettlig voldtekt, på bakgrunn av lavere skyldgrad. I 2012 ble det normerte beløp oppjustert i tråd med normeringen for forsettlig voldtekt, og oppreisningsbeløpet for grovt uaktsom voldtekt ble satt til 90 000 kroner, se *Sovevoldtekt III* (Rt. 2012 s. 201). Sammenholdt viser analysen at fotografering anses som et skjerpene moment, som taler for at det normerte beløp bør fravikes, se *Sovevoldtekt III* (Rt. 2012 s. 201). Utover dette, ser vi av de nevnte underrettsavgjørelsene at det normerte beløpet blir fulgt opp i svært stor grad.

⁷⁵ Terminologi hentet fra Nygaard 2004.

3.5 Typetilfelle IV: Gruppevoldtekt

3.5.1 Oversikt

En gruppevoldtekt er en eller flere voldtekter begått av flere gjerningsmenn i fellesskap. Det ble uttalt av førstvoterende i *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65) at siden «gruppevoldtekter varierer stort .. er det ikke naturlig å stille opp noe normert beløp» (avsnitt 56). På bakgrunn av dette må det foretas en skjønnsmessig helhetsvurdering for å finne en passende oppreisningssum til skadelidte.

Ettersom det har vært svært omdiskutert hvorvidt en gruppevoldtekt skal anses som én eller flere skader eller krenkelser, har jeg valgt å sortere avgjørelsene i utvalget etter hva retten synes å konkludere med. Jeg presenterer først ulike avgjørelser under hver underkategori, før jeg kommenterer rettens argumentasjonsmønster og rettsutviklingen på området.

3.5.2 Én stor skade eller krenkelse

I *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65) blir problematikken rundt *én eller flere skader eller krenkelser* særlig satt på spissen. Her kom flertallet til at det forelå «én - stor - skade» (avsnitt 55), slik at fornærmede kunne kreve en samlet oppreisningserstatning fra de samarbeidende skadevolderne. I den aktuelle saken ble en 16 år gammel jente utsatt for en brutal gruppevoldtekt av fem gjerningsmenn. Fornærmede var i en særlig sårbar situasjon, og hadde på bakgrunn av rusproblemer og omsorgssvikt endt opp i en barnevernsinstitusjon.

Overgrepene startet ved at den ene gjerningsmannen dro fornærmede inn på badegulvet og voldtok henne vaginalt uten kondom, mens hun skrek, gråt og sparket. Hun ble deretter båret inn i sengen og voldtatt én eller flere ganger av alle som var til stede, med unntak av én person. Overgrepet varte samlet i flere timer, før hun på morgenen ble utsatt for enda en ny voldtekt. Skadelidte hadde sterke smerter, kontinuerlige blødninger fra underlivet og problemer med å gå.

Førstvoterende uttalte:

«Etter mitt syn vil det være vanskelig å fastsette oppreisningsansvar særskilt for hver av de fem skadevolderne. De har alle hver på sin måte bidratt til skaden. Og slik jeg ser det, er krenkelsen av henne blitt større fordi ankemotpartene samlet har foregrepet seg mot henne» (avsnitt 55).

Flertallet mente det forelå *én stor skade*, og gjerningsmennene ble solidarisk ansvarlig for et samlet oppreisningsbeløp på 200 000 kroner (240 000 kroner i 2017-kroner).

Mindretallet påpekte at hovedspørsmålet var om det forelå én eller flere skader, og at dette ikke avgjorde om gjerningspersonene skulle hefte solidarisk (gjensidig) eller ved «pro rata»-ansvar (delt ansvar), se avsnitt 68–69. Det ble videre uttalt at fornærmedes subjektive opplevelse av overgrepet måtte tillegges stor vekt ved vurderingen av om man sto ovenfor én eller flere krenkelser.

Annenvoterende⁷⁶ uttalte at tilfeller hvor «gjerningsmenn etter tur voldtar en kvinne, kan jeg vanskelig forstå det annerledes enn at kvinnen vil oppleve voldtektene som flere krenkelser» (avsnitt 78). Basert på dette mente mindretallet at det forelå flere krenkelser, og foreslo separate oppreisningskrav på 120 000 kroner mot hver «hovedgjerningsmann», og 50 000 kroner mot den siste gjerningspersonen. Samlet utgjorde dette 530 000 kroner (635 000 i 2017-kroner).

I etterkant av denne avgjørelsen fulgte en rekke underrettsavgjørelser opp flertallets votum. I *Partydop* (LB-2014-115353) ble skadelidte voldtatt av tre menn, når hun var ute av stand til å motsette seg overgrepene. Lagmannsretten vurderte om voldtektene skulle anses som én eller flere krenkelser, slik at offeret enten kunne tilkjennes én samlet oppreisningserstatning eller tre individuelle oppreisningsbeløp. Retten uttalte at det forelå særlige grunner som tilsier at skadelidte skal ha høyere oppreisning enn det normerte beløp, på bakgrunn av samarbeidende skadevoldere og betydelige skadevirkninger. Skadelidte ble tilkjent *én samlet oppreisning* på 200 000 kroner (216 000 i 2017-kroner), som gjerningsmennene heftet solidarisk for.

Dersom gruppevoldtekten varer over et lenger tidsperspektiv, anses dette som regel skjerpene. Dette ser vi blant annet i *Trekant* (LA-2014-204117), hvor en kvinne ble gruppevoldtatt av to gjerningsmenn som påsto at de frivillig hadde trekant. Gjerningsmennene hadde vaginalt samleie med henne, mens hun var ute av stand til å motsette seg overgrepene på grunn av rus. Overgrepene ble filmet, og opptakene viste at fornærmede hadde lukkede øyne og var tydelig bevisstløs. Gjerningsmennene vekslet på å forgripe seg på henne, og benyttet også en gjenstand til trenge inn i henne vaginalt og analt. Retten besluttet at det forelå *én samlet krenkelse*, og at

⁷⁶ Brukes synonymt med «mindretallet».

det skulle ilegges solidaransvar. Fornærmede ble tilkjent 300 000 kroner (323 000 i 2017-kroner) i oppreisning på bakgrunn av samarbeidende skadevoldere, videoopptak, særdeles krenkende omstendigheter, grov utnyttelse og langvarig overgrep.

I likhet med forrige sak ble det også i *Hemsedal-saken* (LB-2015-85818) vektlagt i skjerpene retning av overgrepet pågikk over lenger tid. Skadelidte ble gruppevoldtatt av tre gjerningsmenn på nachspiel. Partene drakk alkohol, røyket hasj og inntok det narkotiske stoffet MDMA. Fornærmede hadde et glimt av å bli voldtatt med penis eller fingre av én av gjerningsmennene, før hun ble båret ut i en taxi. Hun ble deretter fraktet til en campingvogn hvor de tiltalte utførte vaginalt samleie med henne, i tillegg til at skadelidte utførte et oralt samleie på en av gjerningsmennene.

Ettersom overgrepet var begått av flere gjerningspersoner, over en hel natt, ble fotografert og førte til store skadevirkninger for fornærmede, mente lagmannsretten at det forelå *særlige grunner*. Det ble videre vist til *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65) som et sammenliknbart tilfelle. Gjerningsmennene ble ansvarlig for *én felles skade*, og måtte betale 300 000 kroner (317 000 i 2017-kroner) i oppreisning til fornærmede.

3.5.3 Flere skader eller krenkelser

I *Festvoldtekt* (Rt. 2013 s. 224) ble gjerningsmennene dømt til å betale fornærmede 150 000 kroner hver.⁷⁷ Gjerningsmennene hadde voldtatt skadelidte samme natt, men saksforholdet ble likevel ansett annerledes enn i *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65). I denne saken voldtok den første gjerningsmannen skadelidte først, mens den andre tok over når førstemann hadde fullbyrdet sin voldtekt. Til tross for at begge gjerningsmennene var til stede under overgrepene, hadde de ikke samarbeidet eller medvirket til hverandres voldtekter. Siden det var snakk om suksessive skadevoldere ble det pro rata-ansvar med 150 000 kroner (165 000 i 2017-kroner) hver.

Det samme ble lagt til grunn i *Molde* (LF-2013-80299), hvor det ble tilkjent pro rata-ansvar med henholdsvis 150 000 kroner (165 000 i 2017-kroner) og 175 000 kroner (193 000 i 2017-kroner). De to gjerningsmennene fant offeret overstadig beruset på en benk i Molde. De fraktet skadelidte til en leilighet, hvor de hver sin gang og vel vitende om hverandres overgrep, voldtok

⁷⁷ Se lagmannsrettens avgjørelse, *Festvoldtekt I* (LA-2012-147960).

fornærmede. I avgjørelsen ble det uttalt det at det ikke skal få formildende effekt at fornærmede og skadevolderne var jevnbyrdig i alder og utvikling.

3.5.4 Analyse av argumentasjonsmønsteret ved typetilfelle IV⁷⁸

Figur 4. Oppreisningserstatning tilkjent i typetilfelle IV.

Figuren illustrerer tilkjent *samlet oppreisning* i tilfeller hvor retten kommer til at det foreligger én eller flere skader eller krenkelser. Den sorte pilen illustrerer oppreisningsbeløpene. Den grønne pilen viser spennet i tildelt oppreisning hvor det foreligger én samlet krenkelse eller skade. Den blå pilen illustrerer spennet i tildelt oppreisning i sakene hvor det foreligger flere skader eller krenkelser. Figuren tar ikke høyde for ulikt antall overgripere, slik figur 5 gjør. Sammenholdt ser vi at det tildeles en høyere samlet oppreisningserstatning i de sakene hvor retten kommer til at gruppevoldtekten innebærer flere skader eller krenkelser.

Figur 5. Oppreisningserstatning per skadevolder.

⁷⁸ Terminologi hentet fra Nygaard 2004.

Figuren illustrerer tildelt oppreisning fordelt på antall skadevoldere i typetilfelle IV. Den sorte pilen viser oppreisningsbeløpene. Den grønne pilen illustrerer spennet i oppreisning *per skadevolder* når retten kommer til at det foreligger én felles krenkelse eller skade. Den blå pilen illustrerer spennet i tildelt oppreisning *per skadevolder* når retten kommer til at gruppevoldtekten innebærer flere skader eller krenkelser.

Her ser vi at *hver* skadevolder må betale fra 40 000–150 000 kroner når det foreligger én felles krenkelse eller skade. Når retten konkluderer med at gruppevoldtekten innebærer flere krenkelser eller skader, må *hver* skadevolder betale fra 150 000–175 000 kroner i oppreisning til skadelidte. Dette innebærer at skadevoldere som blir ansvarlig for én felles krenkelse eller skade får «kvantumsrabatt», se *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65, avsnitt 81), og blir ansvarlig for et lavere beløp enn om de hadde opptrådt alene.

Retten tilkjenner stort sett et samlet oppreisningsbeløp når det konkluderes med at fornærmede er utsatt for én skade eller krenkelse. Dette samsvarer godt med flertallets votum i *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65). I de tilfellene hvor retten kommer til at det foreligger flere skader, tilkjennes det også flere oppreisningskrav. Flertallet i *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65) vektla de objektive momentene i større grad enn de subjektive, da skadelidtes opplevelse av overgrepet ble mindre fremtredende. Hos mindretallet var derimot skadelidtes subjektive opplevelse vektlagt i svært stor grad.

I alle sakene i utvalget tillegges det vekt i skjerpende retning at det er flere gjerningsmenn. Tidsmomentet synes også å være vektlagt i skjerpende retning i en rekke av sakene, slik at overgrep som varer over lenger tid begrunner høyere oppreisning.⁷⁹ Videre blir det vektlagt dersom skadevolderne har fotografert eller filmet voldtekten(e).⁸⁰ Skadens omfang synes også her å være et særdeles viktig moment. I saker hvor offeret får store fysiske skader som følge av overgrepet, vektlegges dette som et skjerpende moment under utmålingen.⁸¹

⁷⁹ Se blant annet *Hemsedal-saken* (LB-2015-85818).

⁸⁰ Se blant annet *Trekant* (LA-2014-204117).

⁸¹ Se blant annet *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65), *Hemsedal-saken* (LB-2015-85818) og *Partydop* (LB-2014-115353).

3.5.5 Kort om lovendringen av skl. § 3-5 annet ledd

Etter *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65) ble det fremmet lovforslag⁸² om å endre formuleringen i skl. § 3-5, slik at fastsettelsen av oppreisningskravet «blir fastsatt på en måte som bedre gir uttrykk for den enkelte gjerningspersons skyld og ansvar».⁸³ Når flere gjerningsmenn handler i fellesskap, må ansvaret fastsettes særskilt for hver gjerningsperson.⁸⁴ På denne måten blir også en medvirker mindre klandret enn en hovedmann.⁸⁵ Lovendringen samsvarer med mindretallets synspunkt i *Gruppevoldtekt*, og trådte i kraft 1. juli 2017. Etter lovendring lyder skl. § 3-5 annet ledd:

«Har flere i fellesskap voldt skade, tilføyd krenking eller utvist mislig atferd, kan det fastsettes separate krav om oppreisning for den enkelte ansvarlige».

Den nye presiseringen gir nå retten mulighet til å idømme hver gjerningsmann et selvstendig ansvar i tråd med det normerte beløpet for voldtekt, samt et tillegg for eventuell medvirkning. Dette retter opp mye av forvirringen etter *Gruppevoldtekt* (Rt. 2008 s. 65), og gir ikke samarbeidende skadevoldere lenger mulighet for såkalt «kvantumsrabatt». Ettersom lovendringen er fra 2017, er det enda ikke kommet nok avgjørelser til å utlede hvordan dette vil følges opp, men det antas å ha en positiv innvirkning på oppreisningsbeløpene. Lovgiver har her, etter mitt syn, på prisverdig vis rettet opp vaklingen fra domstolene. Skl. § 3-5 annet ledd samsvarer per i dag svært godt med kompensasjonshensynet, og gir fornærmede en mer rettferdig oppreisning.

⁸² Se regjeringens høringsnotat av desember 2016 Snr. 16/7844 s. 30–39 jf. Prop. 137 L (2016–2017) s. 41–44.

⁸³ Prop. 137 L (2016–2017) s. 41.

⁸⁴ Prop. 137 L (2016–2017) s. 40.

⁸⁵ Prop. 137 L (2016–2017) s. 40.

4. Komparativt perspektiv

4.1 Oversikt

På bakgrunn av de juridiske analysene fra del 3 ønsker jeg videre å supplere med et komparativt perspektiv. Jeg vil foreta en sammenlikning av oppreisningsnivået for voldtekt i Norge, med Sverige og Danmark. Dette er for å se nærmere på likheter og ulikheter ved oppreisningsinstituttene i de skandinaviske landene, og for å plassere oppreisningsnivået i Norge i et større perspektiv. Jeg har valgt å sammenlikne med Sverige og Danmark, fordi dette er de landene som ligger geografisk nærmest Norge, og som har flest språklige, politiske og kulturelle likheter.

På bakgrunn av ordgrensen tar jeg for meg nivået for forsettlig voldtekt og avgrenser mot de øvrige typetilfellene. Jeg vil gi en kortfattet redegjørelse for oppreisningsinstituttene i nabolandene, samt sammenlikne oppreisningsnivået for forsettlig voldtekt i Sverige og Danmark med nivået i Norge.

Oppreisningsbeløpene er omregnet til norske nominelle beløp og oppgis i parentes.⁸⁶ Dette er for å gi et bedre sammenlikningsgrunnlag i den komparative analysen.

4.2 Oppreisningserstatning i Sverige

4.2.1 «Kränkningsersättning»

Det fremgår av skadeståndslag (SkL) (1972:207) 2. kap. 3 § at det må foreligge en *skade* for at skadelidte skal ha rett på «kränkningsersättning» (oppreisningserstatning). Det stilles ikke krav om fysisk skade, da det er den ideelle skade det siktes til. Psykisk skade er tilstrekkelig.⁸⁷ Etter bestemmelsen må skaden innebære et angrep på person, frihet, fred eller ære. Her kan det virke som bestemmelsen knytter seg til fornærmedes subjektive opplevelse. Det er riktignok presisert

⁸⁶ Beløpene er omregnet etter historiske valutakurser fra Den norske bank (DNB).

⁸⁷ Se lovkommentar til 2. kap. 3 §.

i forarbeidene og i juridisk litteratur at det er den krenkende handling, og ikke skadelidtes opplevelse av handlingen som må være grunnlag for oppreisningserstatning.⁸⁸

Et eksempel på dette fremgår av *Treåring* (NJA 2007 s. 540). Dommen gjelder overgrep på barn, men har overføringsverdi da den illustrerer viktige poeng i svensk rett. Her ble en tre år gammel jente utsatt for overgrep mens hun sov. Jenta våknet ikke og hun fikk heller ikke informasjon om overgrepet i etterkant. Retten stilte da spørsmål ved om hun likevel var blitt utsatt for en «krenkelse» i lovens forstand, noe som ble besvart bekreftende. I henhold til forarbeidene spiller det ingen rolle hvorvidt offeret føler seg krenket, ettersom oppreisning som hovedregel skal bedømmes ut i fra objektive kriterier.⁸⁹ Retten trakk videre frem at subjektive forhold i noen tilfeller *kan* få betydning, men at det ikke kan forstås slik at det skal gå ut over skadelidte dersom hun ikke har en opplevelse av å bli krenket. Dette ville rammet barn og utviklingshemmede særlig hardt.⁹⁰

I svensk lovgivning finnes det ikke en egen bestemmelse som omfatter oppreisningserstatning til voldtekts ofre. Det må dreie seg om en krenkelse av den *personlige integritet*.⁹¹ Det er presisert i forarbeidene at voldtekt er et av tilfellene som oppfyller kriteriene for oppreisningserstatning.⁹² Friberg uttaler at også subjektive forhold *bør* tillegges vekt ved utmålingen, særlig dersom offeret reagerer særlig sterkt på bakgrunn av tidligere opplevelser eller dersom gjerningsmannen har utnyttet skadelidtes sårbarhet.⁹³ I svensk teori påpekes det at «skadevållaren får ta den skadelidande som han är».⁹⁴ Dette sees som et utslag av sårbarhetsprinsippet, slik at skadevolder i Sverige har risikoen for om skadelidte har en underliggende fysisk eller psykisk sårbarhet, på lik linje med Norge.⁹⁵

⁸⁸ Se blant annet Prop. 2000/01:68 s. 66, Friberg 2010 s. 738 og Hellner og Radetzki 2014 s. 74.

⁸⁹ Prop 2000/01:68 s. 66.

⁹⁰ Friberg 2010 s. 355.

⁹¹ Hellner & Radetzki 2010 s. 80.

⁹² Prop 2000/01:68 s. 64 flg.

⁹³ Friberg 2010 s. 739.

⁹⁴ Andersson 1993 s. 498–499. Sml. Schultz 2007 s. 481–482; Hellner og Radetzki 2006 s. 208 og 217; Bengtsson og Strömbäck 2006 s. 143; Dufwa 1993 s. 975; Peczenik 1979 s. 267 og Agell 1976 s. 187.

⁹⁵ Kjelland 2008 s. 392.

4.2.2 Svensk praksis

I Sverige avsies det flest voldtektssaker i «Nämnden för brottsskadeersättning inom Brottsoffermyndigheten» (heretter BM) eller i «Anvarsförsäkringens personskadenämnd» (heretter AP). Voldtektsbestemmelsen i den svenske brottsbalk (1962:700) (straffelov) 6 kapittel 1 § har regler som kan sammenliknes med den norske voldtektsbestemmelsen i strl. § 291. Utviklingen av «normalsatser» for oppreisningserstatning dannes gjennom et samarbeid mellom Brottsoffermyndigheten og domstolen.⁹⁶

Det normerte beløpet for forsettlig voldtekt var tidligere 75 000 svenske kroner (ca. 70 000 norske kroner).⁹⁷ I 2013 ble det besluttet å øke normalerstatningen til 100 000 svenske kroner (ca. 93 000 norske kroner), på bakgrunn av endret syn på seksuallovbrudd, skjerping av regelverket og endring i pengeverdi.⁹⁸ Det er videre adgang til å fravike normalerstatningen dersom det foreligger:

«försvårande omständigheter, t.ex. om brottet har begåtts av flera personer, om det varit ett mycket utdraget förlopp eller innefattat särskilt kränkande inslag eller omfattande våld».⁹⁹

Her synes Sverige å operere med en *sikkerhetsventil* med mulighet for fravikelse i *særlige tilfeller*, på lik linje med Norge.

Det er av interesse for den komparative analysen å undersøke hvorvidt det foreligger fravik fra den standardiserte oppreisningen og hva eventuelle avvik begrunnes i.

I *Skogsparti* (BM 2017 – referatnummer 1) ble en kvinne voldtatt i skogen av en gjerningsmann som utnyttet at fornærmede var i en særlig utsatt situasjon. Skadevolder utførte et vaginalt samleie, og kvinnen ble tilkjent 100 000 svenske (ca. 93 000 norske) kroner i oppreisning. Det forelå ikke skjerpende omstendigheter ved overgrepet, noe som førte til at offeret ble tilkjent normert oppreisning.¹⁰⁰

⁹⁶ Friberg 2010 s. 738.

⁹⁷ Se blant annet Bengtsson og Strömbäck 2014 s. 350 og Prop. 2000/01:68 s. 49.

⁹⁸ Se *Svensk Normeringsdom* (Dnr 10421/2012) og Brottsoffermyndigheten 2017 s. 22.

⁹⁹ Brottsoffermyndigheten 2017 s. 22.

¹⁰⁰ Brottsoffermyndigheten 2017 s. 22.

I enkelte saker foreligger det en *nær relasjon mellom skadevolder og skadelidte*, noe som synes å vektlegges skjerpene. I *Samboer* (BM 2017 – referatnummer 3) ble en kvinne voldtatt i sitt eget hjem av samboeren sin. Tiltalte ble kastet ned på gulvet, lugget, kvelt og truet med drap. Skadevolder trakk av henne trusen og førte fingrene gjentatte ganger opp i skadelidtes skjede med makt. Kvinnen ble tilkjent 125 000 svenske (ca. 116 000 norske) kroner på bakgrunn av at overgrepet pågikk over lenger tid, i fornærmedes eget hjem og ved vold av hennes egen samboer. Skadelidte ble utsatt for gjentatte kvelertak, til tross for at skadevolder var klar over at fornærmede hadde astma.¹⁰¹

Også i Sverige synes *tidsmomentet* å vektlegges i skjerpene retning. I *Blodig kanyle* (BM 2017 – referatnummer 4) ble fornærmede utsatt for både et vaginalt og et analt samleie. Tiltalte bant sammen skadelidtes hender og føtter, slik at hun ikke kunne rømme. Han teipet videre over munn og nese, mens han gjentatte ganger stakk fornærmede med en blodig kanyle. Det ble ansett skjerpene at fornærmede i tillegg til selve overgrepet, ble utsatt for frihetsberøvelse over lenger tid. Hendelsesforløpet varte hele natten igjennom. Skadelidte ble tilkjent 150 000 svenske (ca. 139 000 norske) kroner i oppreisning.¹⁰²

Gjentatte overgrep over lenger tid ble særlig vektlagt i *Ektemann* (BM 2017 – referatnummer 6). I saken ble det besluttet å fravike normalerstatningen ved voldtekt på bakgrunn av at fornærmede ble utsatt for syv anale overgrep av sin ektemann over en periode på fire år. Det ble henvist til normalbeløpet for voldtekt og vist til at det i det foreliggende tilfelle hadde skjedd syv overgrep over en lang tidsperiode. Fornærmede ble tilkjent 250 000 svenske (ca. 232 000 norske) kroner.

Her ser vi at den svenske praksisen fraviker normalnivået dersom retten mener at det foreligger særlig skjerpene omstendigheter, akkurat som i Norge. I flere av de presenterte sakene foreligger det grov vold, gjentakelse eller misbruk fra noen som står en nær. Også *tidsmomentet* synes å være avgjørende, da ofre som er utsatt for overgrep over lenger tid tilkjennes høyere oppreisning. De nevnte momentene vektlegges i skjerpene retning, slik at ofre i disse sakene

¹⁰¹ Brottsoffermyndigheten 2017 s. 22.

¹⁰² Brottsoffermyndigheten 2017 s. 22.

tillegges en høyere oppreisningserstatning enn for eksempel i *Skogsparti* (BM 2017 – referatnummer 1), hvor det ikke forelå skjerpene omstendigheter.

4.3 Oppreisningserstatning i Danmark

4.3.1 «Godtgørelse for tort»

Reglene om «godtgørelse for tort» (oppreisningsansvar) fremgår av den danske erstatningsansvarsloven (heretter EAL) § 26. I EAL § 26 stk. 2 presiseres det at brudd på straffelovens kapittel 24 (seksuallovbrudd) kan tillegges vekt ved fastsettelse av oppreisningsbeløpet.

I Danmark tilkjennes det oppreisningsansvar når skadelidte har vært utsatt for en frihetsberøvelse, vold, voldtekt, m.m.¹⁰³ Det kreves ikke en fysisk skade, det avgjørende er at skadelidtes ære og selvfølelse er krenket.¹⁰⁴ Det er med andre ord skadelidtes subjektive opplevelse av ydmykelse som begrunner retten til oppreisning ved voldtekt.¹⁰⁵ Også her foreligger det et prinsipp om at skadevolder må «ta skadelidte som han er», slik som i Norge og Sverige.¹⁰⁶

Tidligere praksis viser at normalerstatningen for oppreisning ved voldtekt var 30 000 danske (ca. 33 000 norske) kroner, se *Dansk Normeringsdom I* (FT 2000-01, Tillæg A, s. 3521). Den 1. januar 2002 trådte det i kraft en lovendring i EAL § 26 som økte oppreisningsbeløpene i sedelighetssaker.¹⁰⁷ Etter lovendringen ble det presisert at voldtekt skal kunne tillegges vekt ved fastsettelse av oppreisningsbeløpene.¹⁰⁸ Straffeskjerpelsen var ment å føre til en *fordobling* av «godtgørelsesbeløbet» i forhold til de normerte satsene fra før 2002, slik at normalerstatningen økte til 60 000 danske (ca. 77 000 norske) kroner.¹⁰⁹

¹⁰³ Gomard og Wad 1986 s. 158.

¹⁰⁴ Eyben og Isager 2015 s. 384.

¹⁰⁵ Eyben og Isager 2015 s. 384.

¹⁰⁶ Eyben og Isager 2007 s. 280–282 og s. 232–233. sml. Møller og Wiisbye 2002 s. 66.

¹⁰⁷ Eyben og Isager 2015 s. 385.

¹⁰⁸ Eyben og Isager 2015 s. 385.

¹⁰⁹ Eyben og Isager 2015 s. 385.

4.3.2 Dansk praksis

Like etter lovendringen ble fornærmede i *Knivtrussel* (U 2002.2772 Ø) tilkjent 70 000 danske (ca. 71 000 norske) kroner i «tortgodtgørelse». Skadelidte ble voldtatt både oralt og vaginalt, mens skadevolder holdt en kniv mot halsen hennes og truet med å drepe henne.

I likhet med forrige sak, ble det økte oppreisningsbeløpet fulgt opp i *Protest* (U 2004.2847 Ø). Fornærmede tok av seg klærne og la seg på sengen etter befaling fra tiltalte. Fornærmede var redd for hva som ville skje hvis hun ikke gjorde som skadevolder krevde. Hun ble dermed voldtatt frem til skadevolder fikk sædavgang, mens hun protesterte. Det forelå ingen grunn til å fravike normalnivået, og fornærmede ble tilkjent 60 000 danske (ca. 68 000 norske) kroner.

Nær relasjon mellom offer og gjerningsmann, synes å vektlegges i noen grad, blant annet i *Eksmann* (U 2006.2788 Ø), hvor fornærmede ble tilkjent 65 000 danske kroner (ca. 70 000 norske 2006-kroner) i «tortgodtgørelse» etter at skadevolder snek seg inn i skadelidtes bolig og voldtok henne. Tiltalte og fornærmede hadde tidligere vært gift og hadde fire barn sammen.

Videre anses særdeles krenkende omstendigheter og gjentakende overgrep som skjerpene momenter. I *Trippelvoldtekt* (U 2006.1407 H) ble voldtekt(e) ansett særlig ydmykende og krenkende for offeret, noe som førte til forhøyet oppreisning. Skadelidte ble utsatt for tre voldtekter i løpet av en time. Alle voldtektene karakteriseres som overfallsvoldtekter og kvinnen var et tilfeldig offer. Overgrepet ble ansett særlig krenkende, da skadelidte blant annet ble tvunget til å gå rundt i byen delvis naken. Skadelidte ble tilkjent 100 000 danske (ca. 108 000 norske) kroner.

Videre er skadelidtes unge alder relevant for utmålingen. I *Bussvoldtekt* (U 2007.2366 H) ble skadelidte overfalt etter at hun gikk av bussen, og slept 250 meter bort til en container hvor hun ble voldtatt. Etter fullbyrdet voldtekt forsøkte skadevolder å drepe fornærmede ved kvelning. Skadelidte besvimte, men kom til bevissthet igjen senere. Overgrepet antas å ha vart i rundt én time. Det ble vektlagt at skadelidte kun var 16 år, at det forelå grov vold og drapsforsøk. Fornærmede ble tilkjent 100 000 danske (ca. 108 000 norske) kroner i «tortgodtgørelse».

4.4 Komparativ analyse

Basert på fremstillingen og kildematerialet ovenfor, praktiserer både Norge, Sverige og Danmark oppreisning som en erstatning for ideell skade eller «tort og smerte». Det kreves ingen fysisk påviselig skade, hvor skadelidte har hatt et økonomisk tap. Psykiske påkjenninger i etterkant av overgrepet er i alle landene gjenstand for oppreisningserstatning.

I Sverige er det presisert i forarbeidene at voldtekt kvalifiserer «kränkingsersättning». Dette fremgår ikke direkte av loven. I Danmark står det implisitt i erstatningsansvarsloven § 26 stk. 2 at det kan tilkjennes «godtgørelse for tort» ved voldtekt. I Norge følger det av skl. § 3-5, jf. § 3-3 at det «kan» tildeles oppreisningserstatning til ofre for voldtekt. Dette synes å praktiseres som en «skal»-regel i alle de tre landene.

Både Norge, Sverige og Danmark praktiserer et «normalnivå» for oppreisningsbeløp ved forsettlig voldtekt. I Sverige ligger det normerte beløp på 100 000 svenske (ca. 93 000 norske) kroner, slik at oppreisningsnivået for forsettlig voldtekt i Sverige ligger noe lavere enn i Norge. I Danmark fremgår det av tidligere praksis at det normerte beløpet ligger på 60 000 danske (ca. 77 000 norske) kroner, og Danmark er dermed det landet med lavest oppreisningsnivå for voldtekt i analysen.

I Sverige praktiseres det med en *sikkerhetsventil* for særlig grove saker, slik at normalnivået kan fravikes. Grov vold, nær relasjon mellom skadevolder og skadelidte eller langvarige overgrep synes å vektlegges i skjerpene retning. Her ser vi av utvalget at det er tilkjent opp til 250 000 svenske (ca. 232 000 norske) kroner. Dette ligger fremdeles noe under nivået i Norge, men er betydelig nærmere enn før økningen i 2013.¹¹⁰

I avgjørelsene fra Danmark ser det ut til at terskelen for å øke det normerte beløpet ligger noe høyere enn i Norge og Sverige. Retten synes videre å fravike det normerte beløpet i mindre *beløpsmessig grad* i Danmark enn i Norge. Sakene som kategoriseres som grov voldtekt med særdeles skjerpene omstendigheter, tilkjennes her 100 000 danske (ca. 128 000 norske) kroner.¹¹¹ I Norge er det ikke uvanlig at fornærmede i saker med skjerpene omstendigheter

¹¹⁰ Se punkt 4.2.2.

¹¹¹ Se *Bussvoldtekt* (U 2007.2366 H) og *Trippelvoldtekt* (U 2006.1407 H).

tilkjennes *minst* 175 000 kroner i oppreisning.¹¹² I saker med særdeles skjerpene omstendigheter ser av utvalget at fornærmede i Norge tilkjennes 250 000–300 000 kroner i oppreisning.¹¹³

Sammenholdt taler den komparative analysen for at det foreligger forskjeller i tildelt oppreisning og terskel for avvik. Basert på de presenterte avgjørelsene synes oppreisningsnivået i Danmark å ligge noe lavere enn i Sverige og Norge. Det er 16 år siden det ble gjort en økning i oppreisningsnivået i Danmark,¹¹⁴ noe som indikerer at beløpet kan fremstå utilstrekkelig i dag. Dette ser vi også av den nylige lovendringen i Danmark, hvor Folketinget har vedtatt Justisministerens lovforslag om å øke «tortgodtgørelsen» for seksuallovbrudd. Lovendringen trådte i kraft 01. april 2018, og innebærer en økning på 1/3 sammenliknet med lovendringen av 2002.¹¹⁵ Normalnivået for fullbyrdet forsettlig voldtekt ligger *nå* på 100 000 danske kroner (ca. 128 000 norske kroner).¹¹⁶

Landene har både politiske og juridiske likheter, i tillegg til en geografisk nærhet som tilsier at nivåene burde være jevne. Likevel ser vi at det historisk har vært store forskjeller, men at oppreisningsnivået i de tre landene per i dag ligger betydelig nærere enn tidligere. Det norske oppreisningsnivået synes fremdeles å ligge noe høyere enn nabolandene, men både Sverige og Danmark har de siste årene tatt igjen mye av dette forspranget.

¹¹² Se *Overfallsvoldtekt* (LB-2015-93709) og *Tørrlagt alkoholiker* (LH-2015-8165).

¹¹³ Se *Særdeles grov voldtekt* (LF-2016-84261).

¹¹⁴ Se punkt 4.3.1.

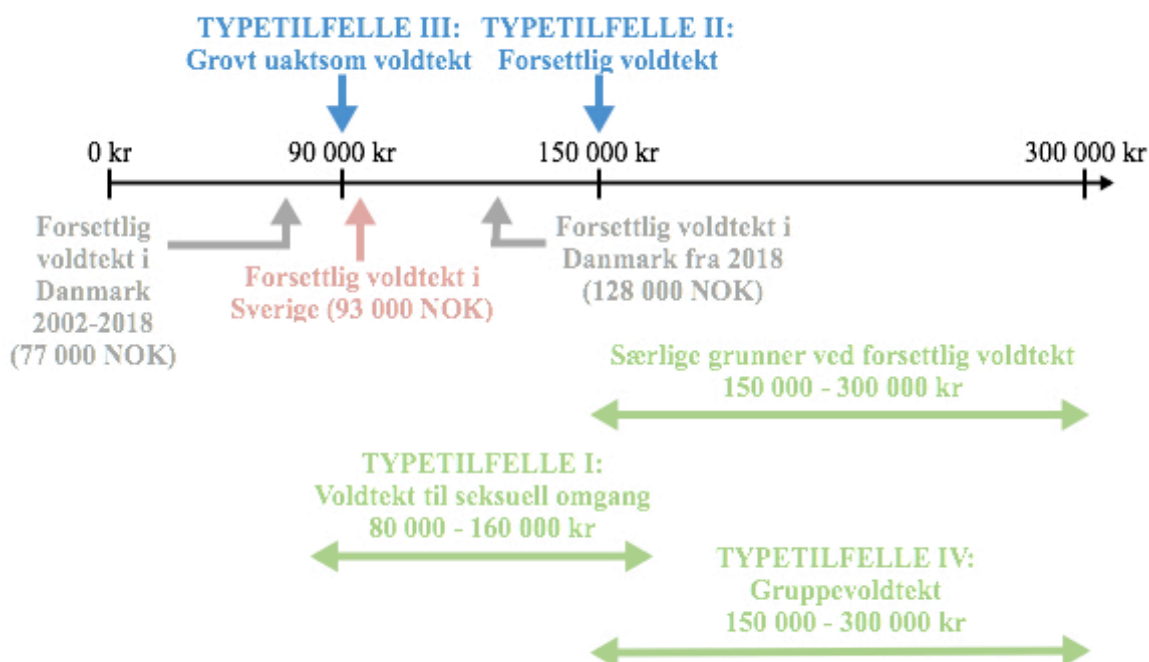
¹¹⁵ Justitsministeriet 2018.

¹¹⁶ Justitsministeriet 2018.

5. Samlede betraktninger

5.1 Oppsummering

Jeg har i løpet av oppgaven kartlagt oppreisningsnivået for voldtekt i Norge. For typetilfeller med normerte oppreisningsbeløp har jeg undersøkt hvorvidt de normerte satsene fravikes, hvilke momenter retten begrunner avvikene med, og hvor store beløpsmessige avvik som tilkjennes. Videre har jeg foretatt en komparativ analyse, for å sette oppreisningsnivået i Norge i et større perspektiv. Resultatet av den komplette analysen fremgår av figuren nedenfor.

Figur 6. Resultat av analyse.

Oppreisningssummene fra Sverige og Danmark er omregnet til norske kroner, for å gi en best mulig fremstilling av nivået opp mot det norske. Normerte oppreisningsbeløp i Norge er merket i blått, og ligger på 90 000 kroner for grovt uaktsom voldtekt og 150 000 kroner for forsettlig voldtekt. Oppreisning som ikke er normert eller som anses som avvik fra den normerte oppreisningen er merket i grønt. Oppreisningsbeløpet fastsettes skjønnsmessig for voldtekt til seksuell omgang og gruppevoldtekt. Disse overgrepene ligger riktignok på hver sin side av skalaen, da voldtekt til seksuell omgang anses som en mildere form for overgrep, mens

gruppevoldtekt anses særdeles skjerpene. Nivået for voldtekt til seksuell omgang å ligge mellom 80 000–160 000 kroner, mens oppreisningsnivået for gruppevoldtekt ser ut til å havne mellom 150 000–300 000 kroner.

Oppreisningsnivået i Danmark er merket i grått, og viser både nåværende og tidligere oppreisningsnivå, da endringen trådte i kraft 1. april 2018. Normalerstatningen for forsettlig voldtekt i Danmark ligger i dag på ca. 128 000 norske kroner. Oppreisningsnivået for forsettlig voldtekt i Sverige er merket i rosa, og ligger på ca. 93 000 norske kroner.

Terskelen for å fravike normering er ment å ligge svært høyt. Vi ser likevel at retten ved forsettlig voldtekt til samleie, velger å gjøre avvik i over halvparten av de presenterte tilfellene.¹¹⁷ De største beløpsmessige avvikene foreligger i saker med stort skadeomfang og/eller sterk smerte. I disse sakene foreligger det avvik på inntil 150 000 kroner i tillegg til det normerte beløp. Andre momenter som begrunner avvik er skadelidtes unge alder, som har beløpsmessige avvik på 25 000–50 000 kroner. Videre vektlegges skjerpene dersom skadevolder har utnyttet skadelidtes særlige sårbarhet. Her foreligger det riktignok svært beskjedne avvik på 20 000–25 000 kroner.

5.2 Refleksjoner

Det er syv år siden det normerte oppreisningsbeløp for forsettlig voldtekt ble oppdatert til 150 000 kroner. I henhold til konsumprisindeksen tilsvarer det normerte beløpet fra 2011 170 000 i 2017-kroner. I en rekke av avgjørelsene under forsettlig voldtekt ser vi at skadelidte er tilkjent 175 000 kroner, og dermed er nærmere det KPI-regulerte beløpet enn selve normeringsbeløpet fra 2011. Ved korrigeringen av normbeløpet i 2003 gikk det åtte år før Høyesterett satte et nytt normert beløp i 2011. Sammenlagt kan dette tale for at det normerte beløp oppleves for lavt i 2018, og at retten av den grunn har lavere terskel for å fravike beløpet nå enn tidligere. Nærmer vi oss muligens en ny oppjustering?

For grovt uaktsomme voldtekter synes underrettene å følge opp normeringen fra Høyesterett i svært stor grad, noe som taler for at det normerte beløp i disse sakene oppleves mer rettfærdig, eller at det foreligger færre avvikende saksforhold. Bakgrunnen for at det foreligger få avvik

¹¹⁷ Basert på et begrenset utvalg dommer presentert i del 3.3.

kan være at man ved særlig skjerpene omstendigheter i disse sakene ville ha overskredet grensen mot forsettlig voldtekt.

For gruppevoldtekt har det tidligere foreligget en uheldig tendens til at samarbeidende skadevoldere har oppnådd en form for «kvantumsrabatt» ved å opptre i fellesskap.¹¹⁸ I dag er det inntatt et eget ledd i bestemmelsen som uttrykkelig presiserer at det ved samarbeidende skadevoldere kan fastsettes separate oppreisningskrav, og at det skal vektlegges at fornærmede er utsatt for *økt belastning* ved at flere har handlet i fellesskap.¹¹⁹ Her har lovgiver, etter mitt syn, på *utmerket vis* rettet opp mye av den tidligere vaklingen i rettspraksis. Dette innebærer en mer rettferdig oppreisningserstatning til ofre for gruppevoldtekt. Perioden med «kvantumsrabatt» synes å være forbi.

Normering av oppreisningsbeløp ved voldtekt har både fordeler og ulemper. På den ene siden bør man spørre seg hvilken effekt det har for skadelidte å tilkjennes en *standarderstatning*. Dette kan jeg ikke se er *utførlig vurdert* av hverken Høyesterett i *Normeringsdom III* (Rt. 2011 s. 743) eller i forarbeidene.¹²⁰ Det vises derimot til uttalelsene i *Normeringsdom I* (Rt. 1988 s. 532) hvor det *antas* å ha en positiv effekt for fornærmede, uten at dette studeres nærmere eller problematiseres. I mine øyne er ikke dette tilstrekkelig, da en *standarderstatning* vil kunne oppleves svært uheldig for det enkelte offer.

Normert oppreisning kan for offeret oppleves som et *stempel* som tilsier at overgrepet ikke var mer inngripende enn *vanlig*. For skadelidte vil voldtekten som regel oppleves ekstremt skremmende og smertefullt. Å få tildelt en normert oppreisning i et tilfelle som føles så individuelt og sårbart, kan oppnå uheldig effekt for skadelidte. Oppreisningskravet til ofre for voldtekt må tilstrebe å veie opp for den psykiske belastningen det innebærer å bli utsatt for en voldtekt. Dersom det ikke antas å ha denne effekten oppnår oppreisningserstatning heller ikke sitt formål gjennom kompensasjonshensynet.

På den andre siden vil en normert oppreisning minske arbeidsmengden for domstolen, og medføre at prosessen kan gjennomføres mer effektivt, ved at fornærmede ikke må gjennomføre et eget sivil søksmål i etterkant, jf. *Normeringsdom III* (Rt. 2011 s. 743, se særlig avsnitt 20–

¹¹⁸ Se figur 5 i punkt 3.5.4.

¹¹⁹ Se skl. § 3-5 annet ledd. Lovendringen trådte i kraft 01.07.2017.

¹²⁰ Se bl.a Prop. 137 L (2016–2017).

22). Dette vil også være mer økonomisk for skadelidte, ettersom det gjennomføres en samlet rettergang (se avsnitt 16). Normering vil også bidra til større forutberegnelighet for både fornærmede og tiltalte. Basert på dette, foreligger det uten tvil et *praktisk behov* for normering av oppreisningsbeløpene, da det er et stort antall voldtektssaker som behandles i retten hvert år.

Formålet bak skl. § 3-5 er at det skal foretas en *individuell og skjønnsmessig behandling* av oppreisningskravet. Vil det være i tråd med bestemmelsens formål å tilkjenne normerte satser for oppreisning? Etter mitt syn ivaretas formålet ved å åpne sikkerhetsventilen *særlige grunner*. Dette gir retten adgang til å behandle oppreisningskravet skjønnsmessig i de sakene hvor dette behøves.

Det bør videre diskuteres hvorvidt de normerte satsene bør inflasjonssikres, ved å sette oppreisningen i tråd med folketrygdens grunnbeløp (G), jf. Folketrygdloven¹²¹ § 1-4.¹²² Denne problemstillingen ble blant annet trukket frem i *Normeringsdom III* (Rt. 2011 s. 743) hvor Høyesterett presenterer en rekke grunner for og mot i avsnitt 20-22.¹²³ Det har videre vært påpekt i den juridiske litteraturen at normeringsbeløpene med fordel burde knyttes til folketrygdens grunnbeløp, slik at man ikke avhenger av en regelmessig korrigerings i Høyesterett.¹²⁴

Etter mitt syn vil en justering i tråd med konsumprisindeksen i enda større grad enn i dag spare domstolen for merarbeid. I dag krever de normerte satsene jevnlig justeringen i Høyesterett, noe kunne vært unngått ved å indeksregulere normene. Ofrene ville da til enhver tid fått en *rettferdig oppreisning*. I dag risikerer man å tilkjennes lavere oppreisning dersom man utsettes for et overgrep like før en oppjustering av normbeløpet, sammenliknet med et offer som får saken behandlet like etter en oppjustering. Her trengs det en modernisering i tråd med rettsutviklingen.

¹²¹ Se lov om folketrygd 28.februar 1997 nr. 19 (ftl.).

¹²² 1G tilsvarer 93 634 kroner per 1.mai 2017.

¹²³ Se punkt 3.3.1.

¹²⁴ Se Kjelland 2016b s. 756–758.

6. Kilderegister

Norske lover

- 1902** Opphevet lov 22.mai 1902 nr. 10
Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven).
- 1902** Opphevet lov 22. mai 1902 nr. 11 om den almindelige borgerlige Straffelovs ikrafttræden (straffelovens ikrafttrædelseslov).
- 1969** Lov 13. Juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (skadeserstatningsloven).
- 1992** Lov 22. mai 1992 nr. 49 om endringer i straffeloven og skadeerstatningsloven m.m.
- 2001** Lov 28.februar 1997 nr. 19 om folketrygd (folketrygdloven).
- 2005** Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).

Utenlandske lover

- 1962** Brottsbalk (straffelov) (1962:700) (Sverige).
- 1972** Skadeståndslagen (1972:207) (Sverige).
- 2014** Erstatningsansvarsloven, lovbekendtgørelse 2014-93-21 nr. 266 om erstatningsansvar (EAL) (Danmark).

Lovforarbeider

Norske forarbeider

Innst. O. nr. 92 (1999–2000)	Innstilling fra Justiskomiteen om lov om endringer I straffeloven m.v. (seksuallovbrudd).
NOU 1991: 13	Seksuelle overgrep mot barn – straff og erstatning.
NOU 2008: 4	Fra ord til handling – bekjempelse av voldtekt krever handling.
Ot.prp. nr. 4 (1972–73)	Om lov om endringer i erstatningslovgivningen m. m.
Ot.prp. nr. 20 (1991–92)	Om endringer i straffeloven og skadeerstatningsloven m.m (seksuelle overgrep mot barn).
Ot.prp. nr. 22 (2008–2009)	Om lov om endringer i straffeloven 20.mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).
Ot.prp. nr. 28 (1999–2000)	Om endringer i straffeloven (seksuallovbrudd).
Prp. 137 L (2016–2017)	Proposisjon til Stortinget om endringer i straffeloven m.m. (skjerpet straff ved flere grove integritetskrenkelser og styrket oppreisningsvern ved krenkelser begått av flere i fellesskap).
Snr. 16/7844	Regjeringens høringsnotat av desember 2016 Snr. 16/7844.

Svenske forarbeider

Prop. 2000/01:68	Ersättning för ideell skada (Svenske forarbeider)
-------------------------	---

Rettsavgjørelser

Høyesterett

Rt. 1912 s. 624	<i>Blottet kjønnslem</i>
Rt. 1970 s. 1110	<i>Blottlagt mage</i>
Rt. 1970 s. 1110	<i>Utuktig omgang</i>
Rt. 1986 s. 1326	<i>Reitgjerdet I</i>
Rt. 1987 s. 981	<i>Onani</i>
Rt. 1988 s. 532	<i>Normeringsdom I</i>
Rt. 1989 s. 517	<i>Slektskap</i>
Rt. 1999 s. 1363	<i>Karmøy</i>
Rt. 1999 s. 887	<i>Påregnelig skade</i>
Rt. 2002 s. 481	<i>Giftdrap</i>
Rt. 2002 s. 785	<i>Idrettstrener</i>
Rt. 2002 s. 1288	<i>Sovevoldtekt I</i>
Rt. 2003 s. 1580	<i>Normeringsdom II</i>
Rt. 2005 s. 663	<i>Sovevoldtekt II</i>
Rt. 2005 s. 289	<i>Sprengladning mot ekskone</i>
Rt. 2005 s. 104	<i>Psykotisk person I</i>
Rt. 2005 s. 1322	<i>Båtpropell</i>
Rt. 2006 s. 961	<i>Grovt uaktsom</i>
Rt. 2006 s. 61	<i>Lekeapparat</i>
Rt. 2008 s. 65	<i>Gruppevoldtekt</i>

Rt. 2008 s. 50	<i>Ettervirkning</i>
Rt. 2009 s. 321	<i>Ungdom</i>
Rt. 2009 s. 6	<i>Parkeringslomme</i>
Rt. 2010 s. 1421	<i>Tenåringssex</i>
Rt. 2010 s. 1203	<i>Psykotisk person II</i>
Rt. 2011 s. 531	<i>Dretelj-leiren</i>
Rt. 2012 s. 201	<i>Sovevoldtekt III</i>
Rt. 2012 s. 1129	<i>Seksuell omgang</i>
Rt. 2013 s. 848	<i>Taxi II</i>
Rt. 2013 s. 805	<i>Stebarn</i>
Rt. 2013 s. 287	<i>Munnsex</i>
Rt. 2014 s. 1134	<i>Innflytningsfest i Askim</i>
Rt. 2014 s. 745	<i>Politiitjenestemann</i>
Rt. 2015 s. 943	<i>Nachspiel</i>
HR-2012-695-U	<i>Bror</i>
HR-2018-557-A	<i>Navneforbud</i>
Underrettsavgjørelser	
LA-2012-147960	<i>Festvoldtekt I</i>
LA-2012-175320	<i>Taxi I</i>
LF-2013-80299	<i>Molde</i>
LH-2013-81353	<i>Whisky</i>
LB-2014-67450	<i>16-åring</i>

LH-2014-71646	<i>17-åring</i>
LG-2014-82590	<i>Psykisk syk</i>
LB-2014-115353	<i>Partydop</i>
LA-2014-136127	<i>Høy promille</i>
LA-2014-204117	<i>Trekant</i>
LH-2015-8165	<i>Tørrlagt alkoholiker</i>
LH-2015-10849	<i>Bekjente</i>
LB-2015-85818	<i>Hemsedal-saken</i>
LB-2015-93709	<i>Overfallsvoldtekt</i>
LE-2015-102946	<i>Rånegjeng</i>
LH-2015-129838	<i>Kulturhuset</i>
LB-2015-183117	<i>Ekskjæreste</i>
LG-2016-18927	<i>Ekssamboer</i>
LH-2016-32801	<i>Halvsøster</i>
LB-2016-82915	<i>Spaanlegg</i>
LF-2016-84261	<i>Særdeles grov voldtekt</i>
LB-2016-100370	<i>Jentekveld</i>
LF-2016-199040	<i>Gynekolog</i>
LB-2016-203813	<i>Knyttneve</i>
LA-2017-34918	<i>Rockeklubben</i>
LA-2017-51710	<i>Tequila</i>
LF-2017-95898	<i>Ungdomsberuselse</i>

LE-2017-102032	<i>Dobbelvoldtekt</i>
LG-2017-108844	<i>Taxisjåfør</i>
LG-2017-111346	<i>Piratdrosje</i>
LB-2017-122117	<i>Litauen-saken</i>
LG-2017-168958	<i>Røykedommen</i>

Svenske avgjørelser

Høyesterett:

NJA 2007 s. 540	<i>Treåring</i>
------------------------	-----------------

Underrettspraksis - Nämnden för brottsskadeersättning inom Brottsoffermyndigheten:

BM 2017 – referatnummer 1	<i>Skogsparti</i>
BM 2017 – referatnummer 3	<i>Samboer</i>
BM 2017 – referatnummer 4	<i>Blodig kanyle</i>
BM 2017 – referatnummer 6	<i>Ektemann</i>
Dnr 10421/2012	<i>Svensk Normeringsdom</i>

Danske avgjørelser

FT 2000-01, Tillæg A, s. 3521	<i>Dansk Normeringsdom I</i>
U 2002.2772 Ø)	<i>Knivtrussel</i>

U 2004.2847 Ø)

Protest

U 2006.1407 H)

Trippelvoldtekt

U 2006.2788 Ø)

Eksmann

U 2007.2366 H)

Bussvoldtekt

Juridisk litteratur

- Agell 1976** Agell, Anders, Medicin och juridik på kollisionskurs?, Nordisk Forskningstidskrift, 1976.
- Andersson 1993** Andersson, Håkan, Skyddsånsamål och adekvans: om skadeståndsansvarets gränser, Uppsala: Iustus, 1993.
- Bengtsson og Strömbäck 2006** Bengtsson, Bertil og Strömbäck, Erland, Skadeståndslagen: en kommentar, 2. upplag, Norstedts Juridik, 2006.
- Bengtsson og Strömbäck 2014** Bengtsson, Bertil og Strömbäck, Erland, Skadeståndslagen: en kommentar m.m., 5. upplag, Norstedts Juridik, 2014.
- Brottsoffermyndigheten 2017** Brottsoffermyndigheten, Brottsoffermyndighetens referatsamling 2017, TMG Tabergs, 2016.
- Dufwa 1993** Dufwa, Bill W, Flera skadeståndsskyldiga: kap. 5–12, Juristförlaget, 1993.
- Engstrøm 2010** Engstrøm, Bjørn, Skadeerstatningsloven med kommentarer, Gyldendal Akademisk, 2010.
- Eyben og Isager 2007** Eyben, Bo von og Isager, Helle, Lærebog i erstatningsret, 6. udgave, Djøf Forlag, 2007.
- Eyben og Isager 2015** Eyben, Bo von og Isager, Helle, Lærebog i erstatningsret, 8. udgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2015.
- Friberg 2010** Friberg, Sandra, Kränkningserstatning, Iustus förlag, 2010.
- Gomard og Wad 1986** Gomars, Bernhard og Wad, Ditlev, Erstatnings og godtgørelse, G. E. C. Gads Forlag, 1986.

- Hellner og Radetzki 2006** Hellner, Jan og Radetzki, Marcus, Skadestandsrätt, 7. opplag, Norstedts Juridik, 2006.
- Hellner og Radetzki 2014** Hellner, Jan og Radetzki, Marcus, Skadestandsrätt, Norstedts Juridik, 2014.
- Justitsministeriet 2018** Justitsministeriet, Bredt flertal i Folketinget sikrer misbrugte børn og voldtægts ofre en mere retfærdig behandling, 8. februar 2018.
- Kjelland 2008** Kjelland, Morten, Særlig sårbarhet i personskadeerstatningsretten: En analyse av generelle og spesielle årsaksregler, Gyldendal Akademisk, 2008.
- Kjelland 2016a** Kjelland, Morten, Erstatningsrett – en lærebok, Universitetsforlaget, 2016.
- Kjelland 2016b** Kjelland, Morten, Oppreisningserstatning ved fysisk og psykiske krenkelser – en analyse av høyesterettspraksis og sentrale utviklingslinjer, I: Rettsavklaring og rettsutvikling: festskrift til Tore Schei på 70-årsdagen 19. februar 2016, 2016.
- Lødrup 2006** Lødrup, Peter, Oppreisning – et praktisk rettsinstitutt, I: Tidsskrift for erstatningsrett, 2006.
- Lødrup 2009** Lødrup, Peter, Lærebok i erstatningsrett, 6. utgave med bistand fra Morten Kjelland, Gyldendal Akademisk, 2009.
- Møller og Wiisbye 2002** Møller, Jens og Wiisbye, Michael Erstatningsansvarsloven, 6. Udgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag, 2002.
- Nygaard 2004** Nygaard, Nils, Rettsgrunnlag og standpunkt, 2. utgave, Universitetsforlaget, 2004.

- Nygaard 2007** Nygaard, Nils, Skade og ansvar, 6. utgave, Universitetsforlaget, 2007.
- Peczenik 1979** Peczenik, Aleksander, Causes and damages, Lund: Juridiska Föreningen, 1979.
- Schultz 2007** Schultz, Mårten, Kausalitet: studier i skadeståndsrättslig argumentation, Stockholm: Jure, 2007.
- Thoresen og Hjemdal 2014** Thoresen, Siri og Hjemdal, Ole Kristian, Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv, I: Rapport 1/2014, Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS).

Elektroniske kilder

Den norske bank

DNB, Historiske valutakurser, hovedvalutaer
<https://www.dnb.no/bedrift/markets/valutakurser/valutakurser-og-renter/historiske/hovedvalutaer.html>

NAV

Folketrygdens grunnbeløp (01.05.2017),
<https://www.nav.no/no/NAV+og+samfunn/Kontakt+NAV/Utbetalinger/Grunnbeloep+i+folketrygden>

Statistisk sentralbyrå (a)

Statistisk sentralbyrå (SSB), Statistikk, sosiale forhold og kriminalitet, anmeldte lovbrudd, tabell 1,
<https://www.ssb.no/lovbrudda/>

Statistisk sentralbyrå (b)

Statistisk sentralbyrå (SSB), Statistikk, priser og indekser, konsumprisindeksen,
<https://www.ssb.no/kpi>

Politiet

Anmeldt kriminalitet og straffesaksbehandling, 2017.
<https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2017/strasak-2.-tertial-2017.pdf>

Liste over figurer

- Figur 1.** Elementene i skl. § 3-5.
- Figur 2.** Oppreisningserstatning tilkjent i typetilfelle I.
- Figur 3.** Oppreisningserstatning tilkjent i typetilfelle II.
- Figur 4.** Oppreisningserstatning tilkjent i typetilfelle IV.
- Figur 5.** Oppreisningserstatning per skadevolder i typetilfelle IV.
- Figur 6.** Resultat av analyse.